

CINC CARTES DEL DR. EDUARD JUNYENT SOBRE LA REVOLUCIÓ DE 1936 A VIC

RAMON ORDEIG I MATA
Arxiu-Biblioteca Episcopal de Vic

Five letters from Dr. Eduard Junyent about the revolution of 1936 in Vic

Entre el 2 de maig i el 28 de juliol de 1937, el Dr. Eduard Junyent, director del Museu i de la Biblioteca episcopals de Vic, envià des d'Itàlia, on s'havia refugiat, una carta al P. Joan Perelló, bisbe de Vic, i quatre més al Dr. Josep M. Morell, canonge de Vic. En elles els explicava les seves vivències de la «revolució roja» a la ciutat de Vic, des del 21 de juliol de 1936 fins a mitjans de març de 1937, en què pogué fugir pel Pirineu, i les notícies que li arribaven llavors a Roma. Aquí es publiquen i comenten les cinc cartes.

Between 2nd May and 28th July 1937, Dr. Eduard Junyent director of the Episcopal Museum and Library in Vic, sent a group of letters from Italy where he had fled, one to Bishop Joan Perelló, Bishop of Vic, and four other letters to Dr. Josep M. Morell, Canon of Vic. In the letters he explained his personal experience of the "red revolution" in the city of Vic, from the 21st July 1936 to the middle of March 1937, when he was able to flee over the Pyrenees, and the news that was now reaching him in Rome. The five letters are published and commented on here.

Paraules clau: Guerra Civil espanyola, exili, Vic.

Keywords: Spanish Civil War, exile, Vic.

El Dr. Eduard Junyent i Subirà (Vic 1901-1978), director del Museu i de la Biblioteca episcopals de Vic des del 1931, deixà apuntat en el seu dietari perpetu de butxaca: «[22 juliol] 1936. La revolució Roja em treu del Museu, que he defensat fins on he pogut».¹ Una informació tan concisa i, alhora, tan colpidora estimula a saber-ne els detalls. Sortosament s'han conservat, entre la seva documentació, cinc cartes que escriví l'any 1937 amb força dades sobre la qüestió i, més en general, sobre els primers mesos de l'anomenada «revolució roja» a la ciutat de Vic.

Fou entre el 2 de maig i el 28 de juliol de 1937 que el Dr. Junyent, instal·lat ja a Itàlia després d'haver fugit de Catalunya a mitjans de març, envià una extensa carta al bisbe Joan Perelló i quatre cartes més, també força llargues, al canonge Josep Morell. En les tres primeres, enviades durant el mes de maig, els explicava la seva peripècia personal des que tots tres s'havien separat el 21 de juliol de 1936 al Palau Episcopal de Vic i els donava notícies sobre els fets revolucionaris dels quals ell mateix havia estat testimoni privilegiat i sobre altres esdeveniments, especialment els relatius a la destrucció del patrimoni històric i a la persecució

1. Sobre aquest dietari, vegeu ORDEIG, R. «Eduard Junyent, infància i joventut». *Ausa* [Vic], vol. XIX, núm. 147 (2001), p. 463-487.

religiosa. En les altres dues cartes, enviades els mesos de juny i juliol al Dr. Morell, oferia abundosa informació sobre els fets revolucionaris viscuts per ell i els que succeïen a Vic des que n'havia marxat, segons les notícies que li arribaven per correu de gent resident a la ciutat i d'altra gent que n'havia fugit.

Són cinc cartes que el Dr. Junyent degué recuperar anys després i que quedaren entre els seus papers, guardats ara a l'Arxiu-Biblioteca Episcopal de Vic, en procés d'ordenació i de catalogació. Llur contingut mereix d'ésser publicat i comentat per tractar-se d'una informació històrica de primera mà, oferta a més per un historiador, bé que condicionada per les circumstàncies de clandestinitat i, després, d'exili que li tocà de viure al capellà que les escriví al bisbe i a un canonge de Vic, ambdós també exiliats.

El pare Joan Perelló i Pou (Santa Maria del Camí, Mallorca, 1870 – Vic, 1955), missioner dels Sagrats Cors, bisbe de Vic des de 1927, havia escapat del Palau Episcopal la tarda del 21 de juliol de 1936, en assaltar-lo una colla de milicians de la FAI amb ordre de registre, i havia sojornat en diversos domicilis de l'entorn de la Catedral fins al dia 11 d'agost, en què pogué escapar a Barcelona i embarcar el 18 d'agost, gràcies a les gestions d'un metge barceloní, en el vaixell alemany *Vaden*. Desembarcat a Gènova el dia 20, l'endemà arribava a Roma i dos dies després podia entrevistar-se amb el cardenal Pacelli, llavors secretari d'Estat del Vaticà, abans de poder obtenir una audiència privada amb el papa Pius XI, el 24 de novembre.² No es quedà, però, a viure a Roma, sinó que fixà la seva residència a Palma de Mallorca, en una de les cases de la seva congregació, a la qual el Dr. Junyent féu arribar la carta que publiquem aquí (Carta 2).

El Dr. Josep M. Morell i Alamon (Gandia, 1893 – Vic, 1952) fou «familiar» dels bisbes Francesc Muñoz i Joan Perelló i, com a tal, vivia al Palau Episcopal. Fins al 21 de juliol de 1936 hi visqué amb els altres «familiars» del bisbe Perelló, el pare Miquel Rosselló i els germans Bernat Mezquida i Jaume Artigas, tots tres missioners dels Sagrats Cors. Acompanyà el bisbe en la seva fugida de Vic fins a Roma, l'agost de 1936. Entre els mesos de maig i de juny de 1937 era a Vichy, com mostren dues de les cartes que li envià el Dr. Junyent. Després, des de finals de 1937, fou capellà del vaixell de guerra *Vulcano*.³ Mantingué un carteig abundant amb el Dr. Junyent, el qual li envià, entre els mesos de maig i juliol de 1937, quatre de les cinc cartes que publiquem a continuació (Cartes 1, 3, 4 i 5).

Convé, des d'un punt de vista metodològic, d'oferir en una primera part els textos de les cinc cartes, anotades com cal,⁴ de forma concisa, i deixar el comentari pertinent per a una segona part, en la qual podrem sistematitzar, precisar i completar la informació que se n'extreu.

2. El mateix bisbe Perelló explicà els detalls de la seva peripècia en la carta pastoral que adreçà al clergat i als fidels de la diòcesi, des de Palma de Mallorca, el 9 de febrer de 1939, publicada en el *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Vich* corresponent al 31 de març de 1939.

3. Z. «Necrológica. La personalidad del Ilmo. Dr. J. M. Morell». *Ausona* [Vic], núm. 542 (31 maig 1952), p. 3; CONILL, A. *Obituari dels bisbes i canonges de la catedral de Vic (Segles XVII, XVIII, XIX i XX)*. Vic, 1992, p. 56.

4. Les dades ofertes en les notes a peu de pàgina sobre els capellans del bisbat de Vic esmentats en les cartes són tretes bàsicament, si no es diu altra cosa, dels registres de la Cúria Diocesana, de l'*ordo* o gallofa de 1936 i de les obres següents: PRTXOT, F. (dir.). *Martirologio vicense: persecución religiosa 1936-1939*.

El Dr. Eduard Junyent l'any 1937.

Primera part

TEXTOS DE LES CARTES

Els textos de les cinc cartes que publiquem a continuació foren escrits a mà. Les quatre primeres ho foren en paper amb la capçalera impresa de Saint Louis des Français, residència del clergat francès a Roma, on fou acollit el Dr. Junyent des del 25 d'abril fins al 5 de juliol de 1937. La darrera carta, en canvi, fou escrita en dos folis en blanc, doblats pel mig, des de Grottammare, població de la costa adriàtica on sojornà durant l'estiu d'aquell any. Encapçalem els textos de les cartes amb un número, per tal de poder-les citar fàcilment en la segona part, i amb la data i el nom del receptor en lletra cursiva.

Vic, 1945 [1947]; CONILL, A. *Obituari dels bisbes i canonges de la catedral de Vic (Segles XVII, XVIII, XIX i XX)*. Vic, 1992; CONILL, A. *Bisbat de Vic. Sacerdots diocesans segle XX*. Vic, 1997; i *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*. Barcelona: Ed. Claret, 1998-2001.

1

*Roma, 2 maig 1937**Al Dr. Josep Morell*

Saint Louis des Français
5, via S. Luigi dei Francesi
Roma 111

2 maig 1937

Rev. Dr. Josep Morell, prev.

Molt benvolgut en Crist: Crec que ja deu saber com em trobo actualment a Roma, des de fan vuit dies. Gràcies a Déu vaig trobar l'escapadero, muntanyes enllà, a mig març passat; però quan em pensava tenir la llibertat, la policia francesa m'envià a Angoulême, on vaig ésser molt ben atès pel bisbe durant una mesada.

Ara estic aquí a Sant-Luigi⁵ i des d'ahir que m'he estrenat com a professor auxiliar al Pontifici Institut d'Arqueologia Cristiana. Això vol dir que tinc una posició i no haig de recorre més a la caritat, gràcies a l'interès que s'han pres per mi tant a l'Institut d'Arqueologia com aquí entre els francesos on visc.

Em creia trobar-lo a Roma junt amb el Sr. Bisbe, i molt m'haguera complascut d'ésser així, per a fer un canvi d'impressions, que algunes en podia dur després de vuit mesos d'estar a nostra ciutat, encara que amagat des d'aquell dia memorable.

No sé si sap que es logrà mobilitzar els bombers aquell vespre i amb ells vaig tornar a recórrer els nostres indrets, deixant el foc de la casa apagat. Ara encara Museu i Arxius tot és sencer. Crec que fan grans obres al pis principal de la casa que va quedar un xic espellifat, segons em contà en Toni⁶ que hi ha pogut entrar alguns colps. Per ell sé que es conserva també el Saló i la Biblioteca. Em veia sovint amb en Toni i Balades.⁷ El primer treballa al paro forçós: fa la tria de desferres de temples al Col·legi St. Miquel i guanya 10 pts. diàries amb lo qual pot fer viure la seva mare i germana, que tots estan bé; algunes vegades les havia vistes. En Balades fa de cafeter al local del seu pare i així també li defensa la vida. Ambdós són en punts estratègics que han anat bé per preveure i per a preservar quelcom.

Des d'aquella nit memorable em vaig encauar fins que vaig trobar sortida. De tan amagrir-me i perdre la gana, sota aquell terror constant, he quedat amb l'estómac desmuntat. Espero anar-me refent poc a poc.

Sóc aquí, doncs, a la seva disposició. Estic molt bé i no em manca res. Penso escriure al Sr. Bisbe.

Em farà el favor de tirar la postal adjunta al correu? És la sola manera de fer entendre a casa que estic ací i cóm. Perdoni la molèstia.

Resta seu affm.

E. Junyent (*signatura*)

5. Saint Louis des Français, a Roma, on Junyent ja havia residit de 1926 a 1930, durant els seus anys d'estudiant a l'Institut Pontifici d'Arqueologia Cristiana. Vegeu ORDEIG, R. «Eduard Junyent: infància i joventut». *Ausa* [Vic], vol. XIX, núm. 147 (2001), p. 463-487.

6. Antoni Duran i Gudiol (Vic, 1918 – Ossa, 1994), seminarista el 1936.

7. Josep M. Balades i Bartés (Vic, 1918 – Tosses, 1938), seminarista el 1936.

Roma, 11 maig 1937

A Mons. Joan Perelló i Pou, bisbe de Vic

Saint Louis des Français
5, via S. Giovanna d'Arco
Roma 111

Roma, 11 maig 1937

Illm. i Revm. Sr.:

Gràcies a Déu i a la seva divina Providència, fan pocs dies que em trobo a la Ciutat Eterna, lliurat del caos i de la persecució. Quina satisfacció hauria estat la meva, com a sacerdot, de retrobar-hi el meu Bisbe, després de tant temps que l'odi satànic ha desmembrat l'Església i desconectat la jerarquia. És amb no major alegria que reprenc aquest contacte de submissió filial i d'acatament, en adreçar-me ara a S. S. I. amb la mateixa veneració i cordialitat que tindria un fill al retrobar al seu pare, després que la malvestat els ha descompartit i malversat l'herència.

Des d'aquella tarda fatal que ens separàvem al Palau, en què junt amb el Dr. Morell vaig assistir al pillatge, quantes coses no hi han a contar! Un desconegut va salvar-me de mans d'un home armat que em posaren de custòdia, tancat en una sala de Palau, el qual s'entretenia en amenaçar-me que em fusellaria; custodiat per dos amb armes m'acompanyà fins a casa on em deixaren en llibertat. Vaig sortir quan ja cremava l'arxiu de la Cúria: em digueren que hi tirarien bombes, i tement pel Dr. Morell, que sabia que quedaba sol a dins, vaig poguer-hi enviar un confident, que tornà a dir-me una hora després que les turbes ja eren fora i no quedava ningú. Només el foc devastador al Palau i a la Seu que amenaça consumir-ho tot. Pel mateix confident, vaig obtenir que es mobilitzessin alguns bombers de confiança i al vespre, junt amb ells, vaig retornar al Palau, on estiguerem tota la nit apagant el foc del Palau que es reduí només a part de l'Arxiu de Cúria i a la caiguda del paviment de la cambra de darrera la capella, en la que sols es cremà aquell gran llit antic, salvant-se tots els altres mobles. Ordenàrem a salvo totes les peces importants, tancàrem bé el Museo, un cop allunyat tot perill de foc, i ens disposàrem a apagar el foc de la Seu, en què cremava tot el chor, l'orga i els dos o tres altars del seu davant. S'ens impedí fer-ho sota amenaça de mort. Aleshores encara es podia salvar el conjunt. Era una foguera immensa que arribava fins al sostre, davant de la qual es destacava el Sant Crist del Chor mig caigut a terra, que fou afusellat. Tinc encara la impressió horrenda davant dels ulls. Ja sabrà S. S. I. com la foguera sortint per les finestres es propagà a la teulada, que està en gran part cremada; la caiguda de les jàceres foradà dues o tres voltes.

Dies més tard vingué el saqueig del Palau que ha quedat despulat de tot el seu mobiliari d'us modern. L'antic s'ha salvat. Sé que en general l'edifici es conserva bé encara que varen fer molts esborancs a les parets. La Catedral, fou primer despulada de les seves joies, les tombes obertes. Més tard es destruïren tots els altars i reixes fins a deixar les parets. Sols s'ha salvat el retaule major i la capella de Sant Bernat, on els ossos del sant queden en bon cuidado. Al claustre ja no hi arribà el saqueix, de manera que tots els Arxius, Capitular, Cúria Fumada, etc.

estan tots íntegres igual com el Museu i Biblioteca fins a l'hora actual. El cos del bisbe Torras, fou incinerat pel mes de gener. Sé totes aquestes notícies per confidents que han presenciats els fets. Des de fan alguns mesos Palau i Catedral estan tancats: no hi entra ningú.

Des d'aquella nit vaig amagar-me, i així he permanescut corrent d'un amagatall a l'altre, sense trobar una sortida, sota aquell ambient de destrucció i de terror, plorant la desolació i les víctimes, en una contínua meditació de la mort fins al 15 de març que vaig poguer passar la frontera, en marches de nit pels Pirineus plens de neu. Vaig tenir maneres durant aquests vuit mesos d'estar a l'aguait per fer salvar coses. Així es salvaren els retaules de l'església de Santa Teresa i alguns altres d'altres esglésies, molt pocs perquè tots han estat trinxats. S'ha enderrocat el convent de la Mercè, el de Santa Clara, l'església del Remei i ara començaven a tirar a terra el de les Davallades. No ha sofert gens el Seminari, que serveix de magatzem de mobles incautats. A la Pietat em consta que s'ha salvat les cendres dels SS. Màrtirs. És l'única església tancada que no serveix de magatzem. El Carme és magatzem dels paletes, S. Domingo dels pagesos, els Caputxins dels escombriaires, el convent de l'Escorial de provisions i al P. Coll hi viuen més de 500 refugiats de Madrid, en sa majoria dones de mala vida que han portat una gran desmoralització. El col·legi de Sant Josep és taller col·lectiu de manyans i llauners, i així etc. Subsisteix la Casa de Caritat per persones d'edat, mentre el jovent, noies i nois els han passat a l'edifici de les Josefines, junt amb les asilades que hi havia a la Misericòrdia i els postulants de la Mercè.

Perquè continuar aquesta trista repartició de sants edificis profanats i deturpats? Més amarga és la llista i més numerosa, de les víctimes caigudes. És clar que no es poden precisar estadístiques, però a la ciutat es calculen unes cinc-centes, en conjunt, entre habitants d'ella, clergues i seglars, d'altres que vingueren a refugiar-s'hi i hi trobaren la mort i d'altres forasters que els hi dugueren a matar. Pel que he sabut aquí a Roma, S. S. I. ja posseeix notícies bastant complertes sobre els sacerdots caiguts. Cal rectificar que el canonge Martí⁸ no és mort, com hi han també motius molt fundats per suposar que viuen els canonges Pous⁹ i Massanell,¹⁰ de mal exposar per carta. En canvi motius molt fundats fan suposar mort el Dr. Alejos.¹¹ Sé que estan bé el Dr. Jaume Font¹² i el seu germà, Dr. Sellas¹³ i altres, puix que entre la ciutat i afores hi han encara molts sacerdots amagats. Els Felipons no han tingut cap víctima, dues només els Franciscans i moltíssimes, però, els Claretians. Morí de mort natural el P. Jardí O. F. M.¹⁴ Es

8. Mn. Ramon Martí i Ibáñez (Veciana, 1872 – Vic, 1948).

9. Mn. Pere Pous i Solà (Centelles, 1887 – Malla, 1936). Vegeu Díaz, R. M. *Pere Pous i Solà, estudiós i testimoni de la Paraula*. Montserrat, 1995.

10. Mn. Antoni Massanell i Merllès (Riudevillles, 1883 – 1965).

11. Mn. Manuel Alejos Benavente (Fuente Ovejuna, Andalusia, 1884 – Vic, 1960).

12. Mn. Jaume Font i Andreu (Vic, 1894 – Donostia, Guipúscoa, 1963), vicari general durant la guerra, després bisbe. Vegeu SALARICH, M. S.; YLLA-CATALÀ, M. S. *Vigatans il·lustres*. Vic, 1983, p. 239-246.

13. Mn. Josep Sellas i Roquer (les Llosses, 1862 – Vic, 1942).

14. Potser una confusió sobre la sort que havia corregut el P. Antoni Jardí i Vernet (Tivissa, 1883 – Vic, 1940), franciscà i publicista. Vegeu *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*. Vol. II. Barcelona: Ed. Claret, 1998-2001, p. 416.

15. Mn. Lluís Otzet i Casanovas (Santpedor, 1877 – Vic, 1939).

donen per morts, encara que no consta de cert, Mn. Lluís Otzet,¹⁵ el Dr. Carles Masferrer.¹⁶ El Dr. Casadevall¹⁷ està a les Germanetes dels Pobres, on estigueren els dos germans de S. S. I. fra Bernat i Jaume,¹⁸ que m'asseguren que foren afusellats: així era la veu comú.

És dolorós l'estat de desmoralització que va penetrant el poble, infiltrat per aquest odi satànic contra Déu i l'Església. L'estat revolucionari, les campanyes contínues de la premsa, la conquesta de les juventuds a l'ateisme, la prostitució desenfrenada, més activa encara degut a la presència a tot arreu, fins als pobles més petits, de refugiats enviats pels rojos i sobretot la facilitat al matrimoni, la major facilitat al divorci i la legalització acordada a l'abortament que la llei atorga ja als tres mesos de consumat el matrimoni, fa que aquest sagrament hagi perdut totes les característiques de tal i s'hagi despullat del seu sentit de contracte natural, bàsic de la família, per a passar a ésser un simple conveni ocasional en què gairebé sempre els contractants exclouen la perdurabilitat i la successió, per admetre només els plaers animals. La ignorància ajuda a fer creure que aquests fins no eren res més que trabes imposades pel clericalisme i que, destruït aquest, elles ja no vegeixen. En això el mal és més extès del què es podia preveure, però el pitjor és que més que el sentiment pervertit ho és encara més l'enteniment, arrossegat per l'orgull individual i per l'odi satànic a Déu, a la religió, als seus ministres i al culte.

I el poble bo sofreix amb la heroicitat que dona la gràcia de Déu en els moments de proba. És verdaderament consolador veure l'abnegació de les ànimes a la voluntat divina, de gent que els ho han pres tot, que compten víctimes en llurs familiars, ... i que senten una fe viva i freqüenten els sagraments amb els medis més enginyosos que dona l'audàcia a les ànimes espirituals. Perquè és el cas, que per l'octubre, ens arribaren notícies a la ciutat des de la capital, que era permès celebrar sense ornaments i entregar l'Eucaristia a famílies piadoses. Refrendats que a la capital es feia, i ens consta per disposició del Sr. Bisbe d'allà, en nostra ciutat començà a fer-se i aviat gairebé tots els sacerdots celebraven. Des d'aleshores fins a la meua sortida vaig celebrar cada dia, confessar, distribuir la comunió, fins a assistir moribunds i així em consta de molts altres que ho feien i ho fan i tots els que vaig saber vaig facilitar-los pa i vi i els texts de les misses de Rèquiem i de la Verge, copiats a màquina. Les hòsties s'obtenien amb dues planxes elèctriques; el SSm. es duia dintre les capcetes de polvos de senyora. A la ciutat em consta de moltes famílies que combregaven diàriament. Més tard s'innovà que hi havia una restricció en el sentit que sols els sacerdots podien dur l'Eucaristia i no es permetia reserva en les cases. A nostra ciutat això no podia ésser possible perquè no era possible als sacerdots circular com a la capital. Sé que es restringí passar el SSm. sols a famílies de probadíssima virtut cristiana i encara sols per a combregar el diumenge. Vaig poguer fer consultar el cas al P. Jardí qui opinà que es podia continuar com abans, puix a nostra ciutat no hi havien els mateixos perills que a la capital, puix sempre podia constar a on i a qui s'entregava sense perill de profanació.

Tot això era altament consolador amb tot i els perills greus a què ens exposà-

15. Mn. Lluís Otzet i Casanovas (Santpedor, 1877 – Vic, 1939).

16. Mn. Carles Masferrer i Pladelasala (Espinelves, 1886 – 1949).

17. Mn. Ramon Casadevall i Masramon (Vic, 1877 – 1942).

18. Fra Bernat Mezquida i fra Jaume Artigas, missioners dels Sagrats Cors, «familiars» del bisbe Perelló.

vem. Mn. Singla¹⁹ fou mort crudelment despenyat perquè se li descobrí haver celebrat.

No em resta més, Sr. Bisbe, que dir-li que, escapat el 15 de març junt amb un grup de quaranta, entre els quals hi havia també Mn. Santasusagna,²⁰ rector de Sobelles, i Mn. Coma,²¹ ecònom de Munta, junt amb el seu germà Dr. Coma, catedràtic del Seminari de la capital, després d'haver estat sis dies amagats en una pahisa i després d'una nit fatigosa, de tot lo qual sortirem bé gràcies a Déu, això que Mn. Santasusagna i Mn. Coma s'estimbaren per un cingle més de 50 metros, sense fer-se res quan tots els donàvem per morts, poguerem arribar a França on la policia ens envià a un camp de concentració a la ciutat d'Angouleme, més amunt de Bordeus. Desseguida d'arriats, el Sr. Bisbe ens reclamà els sacerdots a la policia, que li permeté que ens acollís al Seminari, on forem molt ben atesos. Els dos pàrrocs pocs dies després passaren cap a Hendaya. A mi em reclamaren uns companys meus francesos i sacerdots, a París, i per més gestions que feren no pogueren obtenir que la policia em donés el permís. Vaig notificar que estava a salvo al Director del Pontifici Institut d'Arqueologia Cristiana a Roma, Mons. Kirsch²² que m'estimava molt, i la seva resposta fou que em volia a Roma i em nomenava amb beneplàcit del Papa, professor auxiliar seu i que per la Secretaria d'Estat del Vaticà per medi del Nunci a París s'em reclamaria a Roma. Les gestions anaren depressa i vetací que ja soc a Roma on ja he començat a donar les classes al Pontifici Institut. Resideixo a S. Luigi de Francesi on ja havia conviscut durant els meus estudis, i on m'han rebut amb molt bona acollida. Desseguida vaig poder reprendre els hàbits que m'ha regalat Sa Emma. el Cardenal Tisserant,²³ qui ja em coneixia de quan era Prefecte de la Biblioteca Vaticana i m'apreciava.

Perdoni S. S. I. si algunes incoherències nota en aquesta carta. Encara no estic refet de les fatigues passades i les coses em venen a tropells en la memòria. Vulgui veure en ella una mostra de reverent submissió i millor afecte d'un súbdit al seu Prelat i el desig d'explicar-li les meves impresions viscudes.

Demana la seva benedicció i besa humilment l'anell pastoral de S. S. I., mentre prega a Déu que el conservi com ha fet fins ara, el seu affm. capellà

E. Junyent (*signatura*)

19. Mn. Francesc Singla i Fàbregas (Santpedor, 1865 – Gurb, 1936).

20. Mn. Josep Santasusana i Salabert (Castellterçol, 1877 – Sovelles, 1951).

21. Mn. Ramon Coma i Sardaños (Santa Eulàlia de Puig-oriol, 1894 – Vic, 1978).

22. Mons. Jean-Pierre Kirsch (Dippach, Luxemburg, 1861 – Roma, 1940), rector del Pontifici Institut d'Arqueologia Cristiana des de la seva fundació, el 1925. Vegeu BELVEDERI, G. «Mons. Gio. Pietro Kirsch». *Rivista di Archeologia Cristiana* [Ciutat del Vaticà], any XVIII, núms. 1-2 (1941), p. 7-21.

23. Mons. Eugène Tisserant (Nancy, 1884 – Albano, Laci, 1972), prefecte de la Biblioteca Vaticana des de 1930 i cardenal des de 1936.

Saint Louis des Français
5, via S. Giovanna d'Arco
Roma 111

Rev. Dr. Josep Morell, prev.
Vichy.

Molt Sr. meu i apreciat amic: Avui a la que em dispo a contestar-li la seva carta del 10 de maig, rebo la seva en la què m'inclou lletra d'en Balades. Molta ha estat la meua alegria i més en veure que aquest es sabia ingeniar per escriure'm. Aprofito l'avinentesa de Vd. per a contestar-li en el mateix to.

Em va complaure en gran manera els detalls amb què em conta les seves peripècies per a sortir del Palau aquella tarda; no havia entès mai com s'ho havia fet; encara li va anar pitjor que a mi. Tampoc havia sabut ni entès com s'ho havien [fet] per a sortir d'allà amb el Sr. Bisbe i passar a l'estranger. Donem gràcies a Déu que tot va anar bé. Francament m'haguera complascut moltíssim trobar-nos a Roma per a fer comentaris a tantes coses. No sé si sap que aquella nit del dilluns que ens quedàrem en vetlla al Palau varem ésser espiats tota la nit, fins inclús penetraven per les clavagueres però no pogueren saber qui hi havia. Així ho va sentir comentar més tard en Balades al Cassino i ell m'ho explicà. Haguera estat bona que tot plegat ens hagués aparegut algun tip de dintre la clavaguera!

Referent a la demanda que em fa d'aquells objectes, dec dir-li que durant aquella nit del foc els vaig amagar dintre caixes. Uns dies més tard, sabent que el converge hi anava, li vaig dir que els fiqués dintre una vitrina que tenia doble fons. Ignoro si va fer-ho perquè no el vaig veure més i no em serví per res i sé que va entregar les claus a algú del comitè. Quan vaig poder fer intervenir en Soley,²⁴ veient l'inutilitat de l'altre, amb la mateixa ordre, em va dir que ho havia posat molt bé ell, repartit en varis indrets. Pel mes de gener vaig veure a Gudiol²⁵ el segon i últim cop durant tot aquell temps, i venia per saber de mi, puig li havien assegurat que s'havien amagat moltes coses al Museu. Tement jo alguna imprudència d'aquell xicot, li vaig explicar el què hi havia. Efectivament Gudiol em digué que ell mateix al matí havia trovat les capes magnets dintre una caixa i les havia recollides. De l'argenteria em va prometre que ho acabaria de dissimular. No en sé res més: però es veu que el comitè tenia interès a fer-hi una razzia i ell, amb Mialet,²⁶ ho deturaren.

Referent a l'Exposició d'art català a París, em consta que almenys hi dugueren algunes arquetes i res més pertanyents al nostre Museu. En aquella entrevista

24. Joan Soley i Mención (Vic 1895-1945), fuster del Museu Episcopal.

25. Josep Gudiol i Ricart (Vic, 1904 – Barcelona, 1985), nebot de Mn. Gudiol i historiador de l'art. Vegeu GUDIOL, E. *Jospe Gudiol Ricart*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 1997.

26. Ramon Mialet féu de vigilant del Museu durant la guerra.

Gudiol m'assegurà que es conservava la custòdia de la Seu, però no el famós cupó del s. XIV ni el calze i canadelles d'or, que es pensava encara poguer salvar les creus.

Em sorprèn les impressions que té de què viuen els Hermanos.²⁷ La veu comú a Vic era que els havien fusellat. Pocs dies abans de marxar vaig parlar amb el Cintet,²⁸ qui m'explicà que quan els tragueren de les hermanites s'estigueren uns dies a l'horta Vermella, però que essent impossible romandre-hi, puix els cercaven, un vespre se li presentaren a casa seva i com que ell va notar que algú de cuidado els vegé entrar, els disfressà una mica i els feu sortir immediatament. Al cap de deu minuts ja tenia els milicians a casa seva que els hi reclamaven: sort d'ésser sortits. Després va saber que els trobaren, crec que em va dir pels volts de l'estació, i que els fusellaren. Així també m'ho va assegurar en Balades que solia estar ben informat.

Ignoro si li deia en la meua carta, que jutjo també mort el Dr. Alejos. Mai a casa seva en varen saber res. Les úniques esperances eren que hagués sortit i es trobés a Roma o a Sevilla però per notícies d'aquests dos llocs mai tampoc ningú n'ha sentit dir res que hi fos. Per altra part sé que a finals d'agost o setembre, un desconegut es presentà a casa seva per dir-los que «no s'en preocupessin més». I això és molt simptomàtic. Sé que les primeres setmanes s'estatjà a l'hospital i sé també que allà es regirà tot per pescar-li. Els Srs. Forcada tampoc no en saberen mai més res. Aquesta família fou treta de casa seva per l'octubre i passà a viure a Barcelona. L'Andreu, dispeser del Dr. Alejos, va morir de mort natural crec que era pel gener: jo mateix el vaig assistir, puix em sembla que ja li deia, a Vic, almenys des de l'octubre gairebé tots celebràvem, naturalment en mànigues de camisa i d'amagat. Ja li deia que el Dr. Martí era viu: jo ho sabia pel metge Serra²⁹ que va parlar-hi dos dies després que la veu comú ja l'havia fusellat. Tot va venir d'una confusió com em diu en la seva carta d'avui. Sé per carta arribada ahir d'Angoulême que entre altres eclesiàstics i frares ultimament arribats allí, hi ha del nostre bisbat Mn. Jaume Pijoan de Codol-dret,³⁰ Mn. Josep Casacuberta de Vic,³¹ el tal Gabriel Camps i un seminarista que es diu Joan Pujols³² que no l'han volgut acollir en aquell Seminari i tot descontent passa cap a Hendaya: aiximateix em comuniquen que un altre seminarista, no s'em diu el nom, es troba en el camp de concentració puix tampoc el volen acollir al Seminari. Pobre xicot potser l'acollirien a un altre, naturalment en l'interior de França pels efectes de Policia.

No sé si li havia dit que amb la colla amb qui jo vaig passar venien també els rectors de Osormort³³ i de Seva³⁴ que varen haver de desistir i recular perquè no

27. Fra Bernat i fra Jaume, esmentats en la carta al bisbe Perelló.

28. Probablement Jacint Noguera, constructor que intervingué molt en les obres del Museu Episcopal.

29. Ramon Serra i Vilagut (Vic, 1878 – 1944), metge de capçalera.

30. Mn. Jaume Pijoan i Santaaulàlia (Vidrà, 1902 – Santa Coloma de Queralt, 1964).

31. Mn. Josep Casacuberta i Puntí (Vic, 1883 – 1962).

32. Joan Pujols i Arumí (Santa Eugènia de Berga, 1915 – Sobremunt, 1959), ordenat el 1939.

33. Mn. Àngel Macià i Casas (Vic, 1878 – Osormort, 1957), rector d'Osormort des de 1925.

34. Mn. Josep Quintana i Camps (Cabrianes, 1881 – Seva, 1941), rector de Seva des de 1935.

podien tirar més. Pocs dies abans s'escapava el pobre Pepet Fàbregues³⁵ que va esser atrapat i fusellat a la Pobla de Lillet. Entre els que em recorden darrerament morts a Vic, hi havia Mn. Pere Verdaguer,³⁶ P. Capdevila,³⁷ Mn. Singla,³⁸ Mn. Bernardí Buixó,³⁹ Mn. Agustí de l'Hospital,⁴⁰ mort a l'Esquirol, on també mataren un capellà jove, fill d'allà que tot just era dels darrers acabats; crec que es deia Garolera.⁴¹ Mn. Xandri de Centelles⁴² sé que va morir de mort natural a S. Hilari; el seu organista Mn. Cinto Anglada⁴³ fou mort a Muntanyola, on encara darrerament vivien refugiats els dos Gassó,⁴⁴ Dr. Selles⁴⁵ i altres i Mn. Raulet,⁴⁶ com així m'ho contà el germà d'aquest darrer que va arribar a Angoulême el dia que jo en sortia. Eren vius encara aleshores el Dr. J. Satorra⁴⁷ i Dr. Esteve.⁴⁸ Algú digué si el Dr. Satorra fou mort però és que el confongueren amb el Satorra de les Beates,⁴⁹ com així m'ho assegurà en Balades que es veia algun cop amb el primer. Fa pocs dies ha arribat a Roma sortit de Barcelona el Dr. Soler i Marc.⁵⁰ Vaig escriure extensament al Sr. Bisbe qui em va contestar no fan gaires dies. Quan li escrigui salutí'l de part meva.

Mani i disposi del seu affm. qui el saluda i li desitja bona salut.

E. Junyent (*signatura*)

35. No identificat. Com que no l'anomena mossèn, no sembla pas probable una confusió sobre la sort de Mn. Josep Fàbregas i Boixeda (Vic, 1903 – Manlleu, 1985), ordenat prevere el 1928.

36. Mn. Pere Verdaguer i Bassaganya (Sant Joan de les Abadesses, 1873 – Sant Salvador de Bianya, 1936).

37. P. Josep Capdevila i Portet (Vic, 1890 – Manlleu, 1936), claretia.

38. Esmentat abans.

39. Mn. Bernardí Buixó i Segalés (Vic, 1887 – Sant Bartomeu del Grau, 1936).

40. Mn. Agustí Puigbò i Callís (Sant Hipòlit de Voltregà, 1888 – Oristà, 1936).

41. Mn. Josep Garolera i Pous (l'Esquirol, 1908 – 1936).

42. Mn. Joan Xandri i Aulet (Sant Hilari Sacalm, 1865 – Centelles, 1944).

43. Mn. Jacint Anglada i Collell (Vic, 1898 – Muntanyola, 1936).

44. Mn. Jaume Gassó i Casellas (Carbasí, Anoia, 1879 – Vic, 1962) i Mn. Jaume Gassó i Grau (Carbasí, Anoia, 1909 – Vic, 1945).

45. Mn. Josep Sellas i Roquer (les Llosses, 1862 – Vic, 1942).

46. Mn. Joan Raulet i Tor (Sant Pere de Torelló, 1871 – Vic, 1939).

47. Mn. Josep Satorras i Esquius (Rubió, 1885 – Vic, 1947).

48. Mn. Esteve Orriols i Marquès (Vic, 1891 – 1968).

49. Mn. Josep Satorra i Vila (Santpedor, 1894 – Vic, 1964). Tenia el seu domicili al costat de les Beates.

50. Alexandre Soler i March (Barcelona, 1874 – 1949), arquitecte i arqueòleg, director de l'Escola d'Arquitectura de Barcelona. Vegeu RIBALTA, M. «Soler i March, Alexandre». *Gran Enciclopèdia Catalana*. Vol. 13. Barcelona, 1970-1980, p. 737.

4

*Roma, 25 juny 1937**Al Dr. Josep Morell*

Saint Louis des Français
5, via S. Giovanna d'Arco
Roma 111

Rev. Dr. D. Josep Morell, prev.
Molt benvolgut amic in Xto.

Perdoni si no li havia escrit abans en contesta a les cartes enviades darrerament incloent postal de la Pepita⁵¹ i carta del Toni. Vaig respondre a aquestos per medi de la «Valise» diplomàtica francesa que recullen les cartes ací i les depositen a França on les tiren al correu. Ahir vaig rebre la seva, inclosa la del Balades. No sé si entengué allò del niu d'amor, que naturalment es refereix al Museu i Palau Episcopal. Ara va l'explicació: A la primeria es parlà de convertir casa-asil en Hospital, i encara essent jo a Vic es feren ja totes les obres necessàries, aixecant un pis etc. per valor de moltes mils pessetes. L'Hospital vell anava a ésser destinat al Museu. Quan jo ho vaig entendre vaig fer fer tots els passos necessaris per a què no es fés: primera perquè no convé; segona perquè un trasllat del Museu en tals circumstàncies pensi com aniria; i tercera perquè sabia que un colp traslladat s'havia de transformar el Palau de tal manera que no haguera quedat en bon us posterior. El plan reeixí molt bé, portat per Gudiol i aleshores es decidí, a fi de defensar el Palau, convertir-ho tot en Museu, fent les obres de reparació necessàries causades pels desperfectes del saqueix. El Sr. Gausa⁵² feu els plànols, en els quals vaig fer esforços per encabir-hi la restauració de les voltes de la Seu. Sé que els plans aprovats comportaven la restauració del Palau conservant el caràcter dels salons i sales principals i sense abolir les dependències menors necessàries no a un Museu, sinó a un Palau. Quan vaig marxar la cosa estava així. Ara, per la petita nota de la carta d'en Balades «que el niu d'amor cada dia s'ageganta», entenc que ja s'hi deuen fer les obres que van avançant cada dia i que s'hi porten molts nous objectes tal com em va assegurar en Gudiol que s'hi portarien. Igualment volien uns enderrocar la Seu, però la Seu entrava també en el plan del Museu per la secció d'art barroc i estatuària; sistema d'evitar la destroça de l'edifici.

(...)⁵³

Abans d'ahir vaig veure un gendre del Sr. Estabanell,⁵⁴ que estava a Blanes, recent arribat, el qual l'altra setmana encara era a Vich, i va contar-me que dies

51. Germana d'Antoni Duran i Gudiol, citat aquí com el Toni.

52. Manuel Gausa i Raspall (Barcelona, 1892 – Vic, 1976), arquitecte municipal.

53. Paràgraf més personal, en què comenta la malaltia de la Pepita Duran i expressa la seva satisfacció pel comportament dels seminaristes Antoni Duran i Josep M. Balades, els quals demana de recomanar al Bisbe.

54. Probablement l'amo de la societat Estebanell i Pahisa SA, constituïda el 1927, amb fàbriques a Sant Martí de Centelles i Tona. Vegeu GIRAL, J.-M. «Estebanell i Pahisa SA». *Gran Enciclopèdia Catalana*. Vol. 7. Barcelona, 1970-1980, p. 127.

enrera es va presentar a la ciutat inopinadament un grup d'uns doscents guàrdies d'assalt que arribaren per tren i penetraren militarment fent-se amos de la ciutat. Els de la Fai els reberen muixoni cedint-los el lloc, però crec que tots hi subsisteixen amb llur armamenta: de moment però hi ha tranquil·litat i es veu que en aquests darrers mesos no hi havien fet res d'especial, ni crec que fessin morts. Segons últimes notícies, però, a Barcelona torna a campar la Fai. En el sector de Bilbao es veu que es progressa rapidament i sembla que Santander caurà aviat; els periòdics italians ens diuen que tots els bascos tracten de rendir-se i que Santander ja ha caigut en la confusió anàrquica. D'una carta que acabo de rebre de Mn. Vilacís⁵⁵ que és a Tours⁵⁶ des de la tardor passada, o desembre, extrec les següents notes per si li interessen: El rector d'Olost⁵⁷ fou assassinat al «Colomer» de Tona. Mn. Elies Molist⁵⁸ fou agafat a Vich i fusellat; també Mn. Adjutori Vilalta, vicari de Viladrau.⁵⁹ Mn. Joaquim Coma de Puigseslloses⁶⁰ morí de fret, de fam i de por en passar la frontera. Em diu també que acaba de saber que es troben vius a França Mns. Joan Plans,⁶¹ Mn. Joan Rodríguez⁶² i Mn. J. Matamala.⁶³ Segurament V. deu fer llista necrològica. Si la té m'agradaria que m'en enviés una còpia. Faré tot el que pugui per a recollir dades que ja sab que, com a historiador, m'interessen i un dia poden servir per a un historial que m'agradaria començar aquí a Roma, no sols de la ciutat, sinó *extensive* al bisbat. A Vich tenia molta cosa recollida que prou vaig deixar ben amagada i no sé si es conservarà. D'altres coses les vaig fiar a la memòria i de mica en mica poden anar sortint; a rectificar sempre si és [a] temps. La qüestió es no descuidar de recollir els materials quan es pugui.

Adjunto la carta per a Balades: hi poso segell perquè he pogut procurar-m' en alguns. De manera que ho tindrè molt bé, posseint segells francesos poder enviar directament les cartes als rojos valent-me de la «valise» francesa que surt d'aquí cada deu dies el 10, 20, i 30 de cada mes. Solament si V. no continua més a Vich haurem de procurar donar una altra adreça als de Vich per mi. Si ara vé Mgr. Rius⁶⁴ ell pot cuidar de girar-me les cartes que li arribin per mi en aquella adreça de la Mademoiselle. M'han dit aquí que la correspondència no va directament de Mallorca a França i viceversa, per això si quan V. sigui a Mallorca i vol escriure a França, no té més que fer que enviar-me les cartes a mi i jo les passaré a la «valise» que les conduirà a França. Ja ho sap disposi amb tota franquesa.

55. Mn. Llorenç Vilacís i Vinyeta (Taradell, 1901 – Alpens, 1949). Sobre la seva estada a Tours, vegeu «Notes biogràfiques». *Taradell* [Taradell], núm. 12 (27 novembre 1949), p. 3-4.

56. Topònim escrit al damunt d'un mot ratllat, il·legible.

57. Mn. Ramon Lleopart i Puig (Taradell, 1869 – Vic, 1936).

58. Mn. Elies Molist i Brussossa (Taradell, 1882 – Gurb, 1936).

59. Informació errònia, atès que Mn. Adjutori Vilalta i Vilalta (Gombren, 1908 – Tagamanent, 1978), ordenat el 1932, morí essent rector de Santa Eugènia del Congost el 1978.

60. Nom de fonts erroni. Mn. Joaquim Coma i Serrabou (Folgueroles, 1896 – Sant Hilari Sacalm, 1934), fill del mas Puigseslloses i ordenat el 1921, havia mort el 1934. Fou el seu germà, Mn. Francesc Coma i Serrabou (Folgueroles, 1893 – Pirineu?, 1937), vicari de la Catedral, qui morí el 26 de febrer del 1937, probablement en les circumstàncies esmentades.

61. Mn. Joan Plans i Tarrés (Manlleu, 1887 – Riells del Fai, 1973).

62. Mn. Joan Rodríguez i Ferrés (Castanyadell, 1895 – Manresa, 1971).

63. Mn. Jaume Matamala i Gríful (Vilaramó, 1909 – els Hostalets de Balenyà, 1976).

64. Mn. Josep Rius i Serra (Vic, 1891 – 1966). Vegeu ORDEIG, R. «Notícia biogràfica del Dr. Josep Rius i Serra (Vic 1891-1966)». *Ausa* [Vic], vol. XIV, núm. 126 (1991), p. 219-224.

Estic molt bé i perfectament bé de tot i de salut. Ahir vaig pesar-me i he augmentat tres quilos amb dos mesos d'ésser aquí. Li tocarà més d'engreixar-se al pobre Pare Sansa⁶⁵ que era guardià al Remei de Vic, i fan poques setmanes escapat i arribat a Roma, el qual ha perdut uns vint quilos. El saluda amb tot l'afecte el seu affim. amic

E. Junyent (*signatura*)

5

Grottammare, 28 juliol 1937

Al Dr. Josep Morell

+ Grottammare,⁶⁶ 28 juliol 1937.

Molt volgut amic en Crist:

Vaig rebre la seva carta el mateix dia que vaig marxar de Roma; com que no vaig tenir temps de contestar-la desseguida i per altra part Mgr. Rius va dir-me que era possible que V. s'arribés fins a Roma abans d'embarcar a Gènova per Mallorca, jo vaig escriure a ell donant-li la meva adreça d'estiueig, per tal que el saludés i li digués que ja li escriuria llargament quan em trobés ben aposentat. Això es lo que ara faig, amb més retard del que podia preveure.

Em trobo molt ben aposentat a Grottammare en la costa del mar Adriàtic, davant una platja magnífica, des de la qual escric aquesta carta. Estic com a preceptor del fill únic de la família del governador d'aquesta província de Tèramo, família cristianíssima i noble que no té altre ideal que el de pujar el fill en el sant temor de Déu amb una instrucció sòlida per a fer-lo apte per a dedicar-lo el dia de demà a la cosa pública. M'el tenen absolutament confiat, i la meva missió és sempre parlant en francès la de procurar-li una fonda instrucció religiosa.

(...)⁶⁷

Potser estranyarà que deixés Roma aquest istiu. La raó és molt senzilla: ja sap V. que finits els cursos tothom fuig de la calor feixuga d'aquella ciutat. Em trovava que practicament no podia treballar i la calor m'atuïa. Ja estava pensant com me les compondria puix la meva assignació de Professor a l'Institut durant les vacances no em permetia fer grans despeses, quan providencialment la solució vingué a escometre'm. El senyor amb qui estic s'adreça a una institució francesa de Roma demanant un sacerdot francès per preceptor del fill, i com que tots anaven de vacances l'adreçaren a mi perquè els constava que sabia francès. Vaig acceptar desseguida i el senyor encara més perquè també resolva el seu problema

65. P. Francese Sansa, franciscà.

66. Grottammare, població italiana situada a la costa de l'Adriàtic, dins la regió de les Marques.

67. Parla de la vil·la que habita la família i de la caseta on habita ell, de la seva activitat a Tortoreto i a Grottammare, com a preceptor i, alhora, com a predicador i conferenciant a Teramo i a Corropoli.

perfectament i sense un autèntic francès, precisament amb un espanyol, de caràcter més semblant a l'italià. *Ecco tutti contenti*.

Ja em perdonarà aquesta llauna, però com que és un altre capítol inesperat de les meves aventures de fugitiu, per això li poso, puix és curiós examinar els contrastos de la vida. Qui ho hauria pogut pensar un any enrera quan semblava que la vida s'havia d'acabar a qualsevol instant! Cert que la providència de Déu no m'ha mancat a centes vegades i a la seva disposició estic del tot.

Sovint penso en aquella diada famosa, de la qual fa poc que ha passat l'aniversari. Res em sabia greu de deixar Roma, per si com deia Mgr. Rius, V. hi venia, i no poder tenir l'ocasió de bescanviar impressions de paraula. Ja la varem passar prima! Sort que Déu es degué ocupar de nosaltres, perquè en quan a mi, allavors que junt amb el conserge aquells darrers tipus ens arrestaren a la sala d'espera i aquell guardià mig ubriac ens apuntava l'arma, prou pensava que ens hagués disparat a no ésser l'aparició d'un fulano que mai he sabut qui era, el qual em degué conèixer i ens feu sortir abans que l'altre fes una bretolada.

Ara hi repenso davant de la calma del mar en mig d'aquesta pau i d'aquest silenci i tota la tragèdia posterior em sembla un somni llunyà. Aquelles nits tan llargues en què sempre semblava que se t'havien d'endur, en què el cervell treballava pensant per quin mètode t'eliminarien. Allò era horrorós, més que el captiveri al qual cap i a la fi un s'acostumava. Comprenc el destrabament de nervis que vaig sentir després d'escapar. Poc a poc m'he anat refent i ara estic completament bé, oretjat per aquest aire saludable de la mar i per aquest sol tonificant que no m'havia arribat a la pell durant vuit mesos. Si no fos que un no pot sostreure's del pensament de la família que queda allà, dels amics, de les coses viscudes, i de la tragèdia que ens ensangranta, certament visc en un ambient de pau i de confort d'esperit que sols pot pertorbar-lo aquest record.

(...)⁶⁸

A principis d'aquest mes vaig rebre carta d'un professor nortamericà, molt amic, Mr. Cook,⁶⁹ que venia cada any al Museu de Vic, el qual sabent-me viu a Roma, m'escribia des de París i em deia que s'escribia amb Gudiol el qual esperava a París per finals de mes. Aprofitant l'avinentsa vaig escriure una extensa carta a Gudiol per ésser-li entregada a París, en la qual li demano sobretot que m'exposi la sort del Museu. Com que encara no he rebut resposta, suposo que no haurà anat a París. Mr. Cook em parla de l'exposició d'art català que es troba permanentment instal·lada a París en el palau Laffitte. M'envià el catàleg de les darreres obres adjuntades que gairebé són totes de la Catedral de Barcelona, entre elles la famosa custòdia amb tots els seus adminículs valiosos, i em diu que procurarà enviar-me el catàleg general que està esgotat. Del Museu nostre diu que hi ha el frontal romànic més antic i algunes altres poques peces que no em precisa, però de les quals diu que m'en farà una llista. M'assegura que tot retornarà a lloc. Tinc indicis però no ho he pogut aclarir, que s'hi troba la nostra famosa custòdia de la Catedral, per això espero amb ànsia la dita llista. Sabia ésser a Vic que era salvada.

68. Dos paràgrafs referents a la correspondència rebuda i l'enviada, a l'adreça francesa on havien d'enviar les cartes, a la manca de salut de la Pepita Duran i a la bona salut de l'Antoni Duran.

69. Walter William Spencer Cook (Boston, 1888 – en vaixell, trajecte Barcelona-Nova York, 1962).

També he rebut carta aquests dies de Mn. Puigneró⁷⁰ que m'escrigué des de Salamanca i de Joan Anglada⁷¹ que es troba amb tota la seva família a S. Sebastián. Per aquestes cartes sé que més d'uns 50 joves vigatans que poc a poc han pogut escapar-se han passat per S. Sebastian incorporant-se a diversos cossos d'exèrcit, entre ells Josep Fargas, Arana, Illa Casals, Vilaplana, dos Tolls, dos Casals (barberia), Ausió, Vilarrasa (ebanista), Torrents pintor,⁷² Comella, Camprodon, dos Alemany, etc. Entre altres arribats a S. Sebastián hi ha 2 Arumí, Ricart, 3 Calderó, Josep Mª Rocafiguera, Baliellas, Ramon Espona (Tortadès) junt amb tota sa família, esposos Sitjar-Masferrer, Bonells, Bach-Alavall. Darrerament hi arribaren Mn. Malats⁷³ i Mn. Ballester.⁷⁴ Aquest pobre recordo que va passar moltes odissees: agafat dues o tres vegades i deslliurat sempre, per últim l'obligaren a treballar al camp d'aviació. Més tard treballà com simple obrer pellaire fins ara que es deu haver escapat. Em diuen en les mateixes cartes que ara a Vich hi ha relativa calma, però trovo notícies contradictòries sobre si hi han desaparegut o no els famosos Freixenet i Xuclà.⁷⁵ El que sembla que és cert, que en les lluites de maig aquests dominaren de tal manera que la majoria dels cap-grossos de l'esquerra s'hagueren de refugiar a Manlleu. Un gendre del Sr. Estebanell que havia arribat darrerament a Roma, va contar-me que pels volts de Montesquiu hi hagué una gran batalla campal entre Fai i UGT en la qual Freixenet fou capturat i alliberat totseguit d'arribar a Barcelona. Em deia que aquestes lluites intestines es repetien continuament cada dia en diversos llocs. No sé ara com haurà quedat allò.

Com li deia, no retornaré a Roma fins a darreries d'octubre per tant aquests mesos no podré aprofitar de la *valise*. Però un cop hi tornaré a ésser, estic a la seva disposició per les combinacions que calguin. De totes maneres li faré saber sempre que rebi notícies de la nostra ciutat, especialment per les cartes dels amics Balades i Duran.

M'alegro infinitament de les bones notícies dels Hermanos jo que ja els donava per morts. M'imagino l'alegria que en tindrà el Sr. Bisbe. Prego a Déu que puguin arribar a sortir d'aquell infern.

No cal dir com li recomano que saludi al Sr. Bisbe i li trasmeti les meves notícies. Ignoro entre elles si dono novetats desconegudes, però transmeto lo que sé. Per la meua part l'encomano molt a Déu, a fi que aviat pugui tornar a regir pastoralment el poble que Déu li confia.

Em trobo que no sé exactament la seva adreça, però confio que aquesta carta arribi a les seves mans.

Seu affm. que molt el saluda.

E. Junyent (*signatura*)

P/S. Encara que no sóc a Roma, escrigui'm sempre a la meua adreça de Roma, que allà ja em fan pervenir tot seguit les cartes.

70. Mn. Gaspar Puigneró i Bofill (Vic, 1885 – 1967).

71. Joan Anglada i Vilardebò (Vic, 1895 – 1979). Vegeu D'ABADAL, M.; ANGLADA, M. A. «Notícia bio-bibliogràfica de Joan Anglada i Vilardebò, advocat». *Ausa* [Vic], vol. IX, núm. 93 (1980), p. 19-23.

72. Ramon Torrents i Riu (Vic, 1910 – 1971). Vegeu SALARICH, M. S. «Ramon Torrents i Riu (1910-1971)». *Ausa* [Vic], vol. VI, núm. 69-70 (1971), p. 340-342.

73. Mn. Antoni Malats i Gallés (Castellterçol, 1894 – 1982).

74. Mn. Jacint Ballester i Comas (Vic, 1903 – 1984).

75. Francesc Freixenet i Alborquers, president del Comitè Antifeixista de Vic, i Jaume Jutglà i Verdader, membre del mateix Comitè.

Segona part

COMENTARI

Aquest comentari no pretén altra cosa que sistematitzar, precisar i completar les informacions contingudes en les cinc cartes transcrits, sense apartar-nos d'allò que hi explica el Dr. Junyent. Convé una sistematització perquè la informació sobre un mateix tema es troba repartida entre diverses cartes. D'altra banda, cal precisar i completar algunes de les notícies que hi trobem. Sobretot algunes que són confuses o errònies, cosa que hem d'atribuir, amb tota evidència, a la vida de clandestinitat que el Dr. Junyent, com els altres capellans, es veié obligat a dur entre el 21 de juliol de 1936 i el 15 de març de 1937, en què pogué passar a França. També a la manca d'informació fidedigna per part de les persones amb qui parlà o mantingué correspondència un cop arribat a França i, poc després, un cop instal·lat a Roma. Així, per exemple, fins al cessament de la persecució religiosa, el 1939, no li fou pas possible de saber amb seguretat què els havia passat a alguns capellans de Vic i del bisbat. Tampoc pogué saber què havia passat amb algunes peces del tresor litúrgic de la Catedral o amb algunes peces del Museu.

Com que aquest comentari es podria allargar molt si les dades ofertes o insinuades per aquestes cartes es volguessin augmentar amb informació historiogràfica,⁷⁶ convé que ens limitem a completar les més imprescindibles amb unes poques informacions escrites els anys 1936-1939 i amb algunes altres escrites anys més tard pel mateix Dr. Junyent, per persones que cita en les cartes o per alguns altres testimonis de l'època.

I

ELS DIES 20 I 21 DE JULIOL DE 1936

La nit del 20 al 21 de juliol

En una de les cartes al Dr. Morell, el Dr. Junyent li deia: «No sé si sap que aquella nit del dilluns que ens quedàrem en vetlla al Palau varem ésser espiats tota la nit, fins inclús penetraven per les clavagueres però no pogueren saber qui hi havia. Així ho va sentir comentar més tard en Balades al Cassino i ell m'ho explicà» (Carta 3). Feia referència, sens dubte, al dilluns 20 de juliol de 1936, dia en què Antoni Bassas apunta en el seu dietari: «Circula el rumor que a la propera nit es podrien cremar algunes esglésies». ⁷⁷ El bisbe Perelló explicà el 1939 que durant la nit del 20 al 21 de juliol de 1936 havia dormit, per precaució, a la rectoria de la Pietat. ⁷⁸

76. Per a la informació historiogràfica, vegeu CASANOVAS, J. *Quan les campanes van emmudir: Vic 1936-1939*. Vic, 1993.

77. BASSAS, A. *La Guerra Civil a Vic. Dietari 1936-1939*. Vic, 1991, p. 32.

78. Ho escriví en la carta pastoral de 1939 citada en la nota 2.

La tarda del 21 de juliol

En les cartes transcrits apareixen les expressions següents: «aquell dia memorable», «aquella diada famosa», «aquella tarda fatal», «aquell vespre» i «aquella nit memorable». Amb elles el Dr. Junyent feia referència a la tarda, al vespre i a la nit del dia 21 de juliol de 1936, jornada memorable historiada breument per ell mateix, al cap de quaranta anys, d'aquesta manera: «La tarda de la jornada del 21 de juliol de 1936, un gran nombre de revolucionaris extremistes, procedents de Barcelona, arribaren a la ciutat. Assaltaren la catedral i el palau episcopal, el convent de la Mercè i la impremta dels franciscans, devastaren les esglésies i s'imposaren amb l'amenaça de les armes, que causaren una víctima a l'església dels Dolors. Se'n tornaren el capvespre, quan hagueren calat foc a la Mercè i al Remei, i sobretot al palau episcopal i a la catedral. La població, atemorida, es reclogué en les seves cases. Caigué una nit de plom i mals pressagis sobre els carrers deserts. La catedral era una torxa immensa que vomitava foc des de la clausura del cor central i es regirava de flames per l'interior».⁷⁹

Fou la «tarda de juliol inoblidable» (vers 109) del seu poema *La crema de la catedral de Vic*, escrit, com veurem, durant els mesos de forçosa clandestinitat abans de la seva fugida pel Pirineu.

El Dr. Junyent es trobava a Palau quan, a les dues de la tarda, avisaren que els «revolucionaris extremistes» o milicians de la FAI s'hi dirigien amb una ordre de registre. El bisbe, travessant el claustre i l'interior de la Catedral, pogué sortir al carrer del Cloquer i anar-se a refugiar a la rectoria de la Pietat, situada al carrer dels Dolors. D'aquí passà a la casa Viladevall, veïna de la rectoria, i, ja vestit de segle, es traslladà a les deu de la nit al domicili de Mn. Hipòlit Serra, al carrer de la Ramada, des d'on pogué veure el foc de la Catedral.⁸⁰

Mentrestant el Dr. Junyent, havent-se després de la sotana, hagué de presenciar el pillatge efectuat pels milicians a l'interior de Palau: «junt amb el Dr. Morell vaig assistir al pillatge» (Carta 2). Fou detingut i alliberat de la manera que explicà en dues de les cartes. En l'una contava: «Un desconegut va salvar-me de mans d'un home armat que em posaren de custòdia, tancat en una sala de Palau, el qual s'entretenia en amenaçar-me que em fusellaria; custodiat per dos amb armes m'acompanyà fins a casa on em deixaren en llibertat» (Carta 2). I en l'altra recordava: «allavors que junt amb el conserge aquells darrers tipus ens arrestaren a la sala d'espera i aquell guardià mig ubriac ens apuntava l'arma, prou pensava que ens hagués disparat a no ésser l'aparició d'un fulano que mai he sabut qui era, el qual em degué conèixer i ens feu sortir abans que l'altre fes una bretolada» (Carta 5).

Es dedueix clarament que fou detingut junt amb el Dr. Morell i el conserge del Museu i que fou alliberat junt amb aquest darrer. La persona desconeguda que l'havia alliberat l'acompanyà fins a casa seva amb dos homes armats. Casa seva

79. JUNYENT, E. *La ciutat de Vic i la seva història*. Barcelona, 1976, p. 334.

80. Ho explicà el mateix bisbe Perelló en la carta pastoral de 1939. El detall de la sortida pel claustre i per la catedral l'havia explicat el Dr. Junyent oralment.

era llavors Can Junyent de les voltes de baix de Plaça, en el tercer pis de la qual vivia amb la seva mare, Vicenta Subirà, i la seva germana Concepció. El Dr. Morell es quedà a Palau, de moment, com veurem tot seguit, perquè era el seu lloc de residència.

La nit del foc

Quan el Dr. Junyent abandonà Palau, ja hi havia foc a l'entresòl. En la carta adreçada al bisbe Perelló, hi llegim: «Vaig sortir quan ja cremava l'arxiu de la Cúria: em digueren que hi tirarien bombes, i tement pel Dr. Morell, que sabia que quedava sol a dins, vaig poguer-hi enviar un confident, que tornà a dir-me una hora després que les turbes ja eren fora i no quedava ningú. Només el foc devastador al Palau i a la Seu que amenaça consumir-ho tot» (Carta 2). No especifica les hores. En el dietari de Bassas consta: «De quatre a set d'aquesta tarda han estat incendiats: catedral i part del museu i Palau Episcopal» i «De set a nou de la tarda, des del balcó de casa, i gairebé de tota la ciutat, es podia contemplar el fum i les flames que sortien de la catedral».⁸¹

Pogué mobilitzar alguns bombers de confiança i al vespre, junt amb ells, tornar a Palau. Escrivia al canonge Morell: «No sé si sap que es logrà mobilitzar els bombers aquell vespre i amb ells vaig tornar a recórrer els nostres indrets, deixant el foc de la casa apagat» (Carta 1). El Dr. Morell, per tant, ja no era a Palau. I al bisbe Perelló li explicà: «Pel mateix confident, vaig obtenir que es mobilitzessin alguns bombers de confiança i al vespre, junt amb ells, vaig retornar al Palau, on estiguerem tota la nit apagant el foc del Palau que es reduí només a part de l'Arxiu de Cúria i a la caiguda del paviment de la cambra de darrera la capella, en la que sols es cremà aquell gran llit antic, salvant-se tots els altres mobles» (Carta 2). L'Arxiu de la Cúria, integrat llavors també per l'Arxiu de la Mensa Episcopal, ocupava unes sales de l'entresòl de Palau, amb la porta exterior d'accés a mitja escala de la residència episcopal. El foc que hi calaren els milicians consumí seccions importants de l'Arxiu i malmeté bona part dels nombrosos pergamins que s'hi guardaven. Quan, l'estiu següent, el pogué veure l'arxiver Josep M. Font i Rius, el trobà en l'estat que descriví el 1939 en un informe: «Observamos con dolor el lamentable estado en que había quedado el Archivo Episcopal, quemado en gran parte y chamuscado casi en su totalidad; no obstante lo cual se pudo después rehacer en algunas de sus series».⁸²

Aquella nit del foc el Dr. Junyent pujà al Museu i procurà deixar ben protegides les peces importants: «Ordenàrem a salvo totes les peces importants, tancàrem bé el Museo, un cop allunyat tot perill de foc» (Carta 2). Encara tingué temps d'amagar alguns objectes. Per això, en carta adreçada al Dr. Morell, li deia: «Referent a la demanda que em fa d'aquells objectes, dec dir-li que durant aquella nit del foc els vaig amagar dintre caixes» (Carta 3). De la demanda feta pel Dr.

81. BASSAS, A. *La Guerra Civil a Vic. Dietari 1936-1939*. Vic, 1991, p. 34.

82. ZAMORA, J. E. «Josep Maria Font i Rius i el salvament dels arxius de Vic durant la guerra civil espanyola». *Ausa* [Vic], vol. XVII, núm. 138 (1997), p. 277-301, esp. p. 284.

Morell cal deduir que es tractava d'objectes de Palau. En efecte, veurem més endavant que entre «aquells objectes» hi havia unes capes magnes —vestidures pròpies del bisbe— i peces d'argenteria.

Després d'haver apagat el foc de Palau i de deixar ben tancat el Museu, «ens disposàrem a apagar el foc de la Seu, en què cremava tot el chor, l'orga i els dos o tres altars del seu davant. S'ens impedí fer-ho sota amenaça de mort. Aleshores encara es podia salvar el conjunt. Era una foguera immensa que arribava fins al sostre, davant de la qual es destacava el Sant Crist del Chor mig caigut a terra, que fou afusellat. Tinc encara la impressió horrenda davant dels ulls. Ja sabrà S. S. I. com la foguera sortint per les finestres es propagà a la teulada, que està en gran part cremada; la caiguda de les jàceres foradà dues o tres voltes» (Carta 2).

Molts anys després, en referir-se a les pintures de Sert, encara podia descriure vivament aquell espectacle impressionant de la crema de la Catedral: «Quan després de tants anys d'espera la decoració de la Catedral acabava d'aconseguir-se, el trauma del 21 de juliol de 1936 desféu en poques hores tota aquella fastuositat que s'il·luminà en tota la seva magnificència amb la gegantina torxa que la consumí. La foguera encesa per les turbes incendiàries en el mobiliari amuntegat al centre del cor, amb les flames que prengueren en el cos de l'orgue, enlairades amb l'ímpetu devorador que, en no traspasar les voltes, giravoltaven com una serp immensa per tot el circuit de les naus, convertiren l'interior en una fornal paorosa en la qual es diluïren els vernissos de la pintura, es recremaren les teles espellingades i s'abateren cornises i revestiments. La llengua de foc esventrà el finestral proper a l'orgue i llepà el fustam de la teulada amb una voracitat que s'ablamá en una pira immensa de sinistres fumeroles que duraren fins a consumir-lo».⁸³

II

DEL 22 DE JULIOL DE 1936 A MITJANS DE MARÇ DE 1937

Ja hem comentat que en el requadre corresponent al 22 de juliol del seu dietari perpetu de butxaca, el Dr. Junyent apuntà: «1936. La revolució Roja em treu del Museu, que he defensat fins on he pogut». Des de la matinada del 22 de juliol del 1936, un cop superada la nit del foc, visqué amagat gairebé vuit mesos sota el règim revolucionari i antireligiós que s'havia imposat, fins que pogué escapar pel Pirineu a mitjans de març de 1937.

La vida de clandestinitat

El 2 de maig de 1937, en comunicar la seva llibertat al Dr. Morell «després de vuit mesos d'estar a nostra ciutat, encara que amagat des d'aquell dia memora-

83. JUNYENT, E. «Josep Maria Sert i la Catedral de Vich». *Vich* (5 juliol 1975). Article reproduït a JUNYENT, E. *Estudis d'història i art (Segles IX-XX)*. Vic, 2001, p. 531-535.

ble», li contava: «Des d'aquella nit memorable em vaig encauar fins que vaig trobar sortida. De tan amagrir-me i perdre la gana, sota aquell terror constant, he quedat amb l'estómac desmuntat» (Carta 1). I pocs dies després deia al bisbe Perelló: «Des d'aquella nit vaig amagar-me, i així he permanescut corrent d'un amagatall a l'altre, sense trobar una sortida, sota aquell ambient de destrucció i de terror, plorant la desolació i les víctimes, en una contínua meditació de la mort fins al 15 de març que vaig poguer passar la frontera» (Carta 2).

Les expressions «em vaig encauar» i «vaig amagar-me, i així he permanescut corrent d'un amagatall a l'altre» no són gens explícites sobre la ubicació dels caus o amagatalls. Sembla, però, que bona part del temps estigué amagat a casa seva mateix.⁸⁴

En la biografia de Josep Gudiol escrita per la seva filla Eulàlia, basada sobretot en memòries escrites pel mateix biografiat i pel seu germà Antoni, hi ha escrit: «La tarda del 24 [de juliol, Josep Gudiol] aconseguí un cotxe per anar a Vic. L'Eduard Junyent havia pogut fugir a Roma».⁸⁵ No pas encara. No pogué fugir fins a mitjans de març de 1937. Segons una de les cartes transcrits aquí, durant aquells vuit mesos de clandestinitat s'entrevistà dos cops amb Josep Gudiol. La segona entrevista tingué lloc el mes de gener de 1937: «Pel mes de gener vaig veure a Gudiol el segon i últim cop durant tot aquell temps, i venia per saber de mi, puig li havien assegurat que s'havien amagat moltes coses al Museu» (Carta 3). De la primera entrevista només podem deduir que degué efectuar-se durant l'estiu o la tardor de 1936.

En els caus o amagatalls aprofità per escriure el llarg poema *La crema de la catedral de Vic*, publicat recentment,⁸⁶ en el qual pot copsar-se perfectament el seu estat d'ànim durant aquells mesos, en què «semblava que la vida s'havia d'acabar a qualsevol instant!» (Carta 5). Al cap d'un any recordava: «Aquelles nits tan llargues en què sempre semblava que se t'havien d'endur, en què el cervell treballava pensant per quin mètode t'eliminarien. Allò era horrorós, més que el captiveri al qual cap i a la fi un s'acostumava» (Carta 5).

Tingué contactes habituals amb els seminaristes Antoni Duran i i Josep M. Balades, col·laboradors seus en el Museu Episcopal, els quals li proporcionaven la informació que podien: «Em veia sovint amb en Toni i Balades. El primer treballa al paro forçós: fa la tria de desferres de temples al Col·legi St. Miquel i guanya 10 pts. diàries amb lo qual pot fer viure la seva mare i germana, que tots estan bé; algunes vegades les havia vistes. En Balades fa de cafeter al local del seu pare i així també li defensa la vida. Ambdós són en punts estratègics que han anat bé per preveure i per a preservar quelcom» (Carta 1).

Un dels punts estratègics era el col·legi de Sant Miquel, on Duran tenia ocasió de poder veure peces provinents d'esglésies, informar-ne al Dr. Junyent i poder-

84. Havia comptat més d'una vegada que veié el pilot d'objectes religiosos llançats al mig de Plaça, on foren duts obligatòriament, per ordre del Comitè, els dies 8 i 9 de setembre de 1936. Vegeu BASSAS, A. *La Guerra Civil a Vic. Dietari 1936-1939*. Vic, 1991, p. 46-47. Sembla que el devia veure des de casa seva.

85. GUDIOL, E. *Josep Gudiol Ricart*. Vic, 1997, p. 56.

86. JUNYENT, E. *Poesia. Recull de poesies i cantates (1922-1926). La crema de la catedral de Vic (1936)*. Vic, Arxiu i Biblioteca Episcopal, 2002. (Sèrie Bisbe Oliba, 3)

ne salvar algunes: «Vaig tenir maneres durant aquests vuit mesos d'estar a l'aguait per fer salvar coses. Així es salvaren els retaules de l'església de Santa Teresa i alguns altres d'altres esglésies, molt pocs perquè tots han estat trinxats» (Carta 2).

L'altre punt estratègic era el Casino, on Balades, fill del conserge, feia de «cafeter». Com que els membres del Comitè es reunien en el Casino, local oficial de la CNT-FAI,⁸⁷ Balades tingué prou ocasions, tot servint-los els cafès, de sentir algunes de llurs converses i, si era el cas, donar-ne avís al Dr. Junyent o a qui convingués.

Tingué altres confidents que li anaven a explicar allò que ell, per haver d'estar amagat, no havia pogut veure. Després de parlar del saqueig del Palau Episcopal i de la Catedral, el Dr. Junyent afegeix: «Sé totes aquestes notícies per confidents que han presenciats els fets» (Carta 2).

Durant aquells mesos de reclusió recollí abundosa informació sobre la persecució religiosa i els capellans assassinats. Així es desprèn de la carta del 25 de juny: «A Vich tenia molta cosa recollida que prou vaig deixar ben amagada i no sé si es conservarà» (Carta 4). Encara que deixà el material recollit ben amagat, no sembla pas que es conservés fins al 1939. Si s'hagués conservat, l'hauria recuperat en tornar a Vic.

Els saquejos del Palau Episcopal i de la Catedral

El dia 11 de maig de 1937 escrivia, després de referir-se a la jornada del 21 de juliol de l'any anterior: «Dies més tard vingué el saqueig del Palau que ha quedat despullat de tot el seu mobiliari d'us modern. L'antic s'ha salvat. Sé que en general l'edifici es conserva bé encara que varen fer molts esborancs a les parets» (Carta 2). No especifica quants «dies més tard» començà el saqueig. Segons el dietari d'en Bassas, ja estava en marxa el 29 de juliol: «En aquesta ciutat hi ha un grup d'uns quaranta homes molt ben armats, la majoria castellans procedents de Barcelona, que treballen dia i nit dins de la Catedral, el Palau Episcopal i el Museu, destrossant tots els panteons de sants i bisbes, classificant el que creuen de valor o interès per a ells mateixos i cremant o destruint la resta».⁸⁸

En la carta del 2 de maig, en referir-se al Palau Episcopal, deia: «Crec que fan grans obres al pis principal de la casa que va quedar un xic espellifat, segons em contà en Toni que hi ha pogut entrar alguns colps. Per ell sé que es conserva també el Saló i la Biblioteca» (Carta 1). En el Saló de Sínodes, esmentat simplement com a «Saló» en aquesta carta, hi havia els retrats de tots els bisbes de Vic, la majoria dels quals, els més antics, pintats per Marià Colomer i Llucià Romeu a principis del segle XIX. Se n'aconseguí el salvament.

Quant al saqueig de la Catedral, en la carta adreçada al bisbe Perelló escrivia: «La Catedral, fou primer despullada de les seves joies, les tombes obertes. Més

87. BASSAS, A. *La Guerra Civil a Vic. Dietari 1936-1939*. Vic, 1991, p. 44.

88. BASSAS, A. *La Guerra Civil a Vic. Dietari 1936-1939*. Vic, 1991, p. 37.

tard es destruïren tots els altars i reïxes fins a deixar les parets. Sols s'ha salvat el retaule major i la capella de Sant Bernat, on els ossos del sant queden en bon cuidado» (Carta 2). Set anys després, el 1944, en una guia de la Catedral, apuntava: «Más tarde se destrozaron sistemáticamente todos los retablos, excepto el mayor que fué emparedado; el saqueo dejó vacía la sacristía y sus dependencias». ⁸⁹ I en referència a sant Bernat Calbó, l'any 1943 escrivia: «En los primeros días de la revolución marxista de 1936, los restos gloriosos de San Bernardo fueron vilmente profanados, arrancados de su sarcófago y echados por el suelo. Recogidos los santos huesos unos días más tarde, fueron llevados al cementerio de la ciudad, donde se recuperaron en 1939, bajo forma de proceso de autenticación y reconocimiento». ⁹⁰

També foren profanats el sepulcre i el cadàver del bisbe Josep Torras i Bages. Ho resumia així en la carta que envià al bisbe Perelló: «El cos del bisbe Torras, fou incinerat pel mes de gener» (Carta 2), és a dir, pel gener de 1937. L'any 1955, més ben assabentat del que havia ocorregut i de la cronologia dels fets, ho explicava amb detall, després de referir-se a la crema de la Catedral del 21 de juliol: «Cinco días después, un miliciano forastero osó levantar la cubierta del sarcófago del Dr. Torras y después de haber roto el cristal del ataúd depositado en su interior, se apoderó del anillo pastoral, dejando que otra vez la cubierta cayera sobre el sarcófago profanado. (...) Parece que fué el día 3 de agosto cuando un grupo forastero se hizo dueño del interior [de la Catedral]. Según una versión recogida de los mismos dirigentes faístas locales, que soportaron a mal tal intromisión en sus dominios, dicho grupo ejecutaba una orden emanada de las logias masónicas. La consigna era determinada: la desaparición del cuerpo del Dr. Torras y Bages. El ataúd con el cadáver del Dr. Torras fué sacado del sarcófago de bronce y llevado al centro de la Catedral en el tramo que había contenido el coro desaparecido en el incendio. Parece que lo debieron rociar con gasolina arrojando este líquido inflamable en el interior del ataúd al que luego prendieron fuego. En poco rato las llamas consumieron el cadáver y no quedaron más que los restos del incendio en un pósito de cenizas con varios fragmentos de huesos que no resultaron completamente calcinados. Esta huella permaneció durante varios días como mudo testimonio de la sacrílega profanación. (...) Manos piadosas pudieron recoger a hurtadillas algunos de los restos de los huesos del obispo Torras hasta que el Dr. Cándido Bayés, que fué médico de cabecera del insigne prelado y quien le asistió hasta los últimos instantes de su muerte y amortajó su cadáver, pudo obtener que se recogieran los restos abandonados y las cenizas en que yacían como resultado de la incineración, siendo puestos a buen recaudo». ⁹¹

Quant a la sort del tresor litúrgic de la Catedral, en la carta de finals de maig de 1937, després d'haver-se referit a l'entrevista que havia mantingut el gener d'aquell mateix any amb Josep Gudiol, deia: «En aquella entrevista Gudiol m'assegurà que es conservava la custòdia de la Seu, però no el famós cupó del s. XIV ni

89. JUNYENT, E. *La Catedral de Vich y la Decoración de Sert*. Vic, 1944, p. 26.

90. JUNYENT, E. *Veneración y culto a San Bernardo Calvó*. Barcelona, 1943, p. 35.

91. JUNYENT, E. «El sepulcro del obispo Dr. D. José Torras y Bages». *Ausa* [Vic], vol. II, núm. 11 (1955), p. 3-7.

el calze i canadelles d'or, que es pensava encara poguer salvar les creus» (Carta 3). Li costà molt d'esbrinar què havia passat amb les joies esmentades, però l'any 1944 ja ho havia pogut fer: «Las alhajas de la iglesia fueron robadas y fundidas, perdiéndose entre ellas un riquísimo copón obrado en 1328, la famosa custodia de Corpus, regalada en 1413 por el canónigo Bernardo Despujol, una Vera Cruz con esmaltes de 1431 y el rico cáliz de oro regalado en 1820 por el vicense Marqués de Avilés, Virrey del Perú».⁹²

En referència a la custòdia gòtica de la Catedral, l'any 1953, en un article dedicat a aquella joia medieval, escrivia: «Salió por última vez en la festividad del Corpus de 1936 para acabar pocas semanas después ignominiosamente machacada y fundidas sus ruinas bajo los golpes letales de los marxistas que pretendieron borrar el alma de nuestras tradiciones cebándose sobre sus símbolos».⁹³ Una fotografia del copó del segle xiv, perdut el 1936, havia estat publicada l'any 1927 junt amb una fotografia de la creu processional del mateix segle, en una guia de Vic.⁹⁴ El calze d'or de Gabriel d'Avilés desaparegué junt amb les canadelles d'or regalades a la Catedral pel mateix virrei.⁹⁵ Quant a les creus, es perdé la vera-creu del segle xv, però pogué salvar-se la creu processional major, obrada per l'orfebre Joan Carbonell l'any 1394.⁹⁶

El Museu, la Biblioteca i els Arxius

En les cartes transcrits ressalta la preocupació del Dr. Junyent, ben lògica pels seus càrrecs de conservador del Museu Episcopal i director de la Biblioteca Episcopal, per la sort que podien córrer tant aquestes dues institucions com l'Arxiu Episcopal, l'Arxiu Capitular i la Cúria Fumada. El 2 de maig de 1937 escrivia: «Ara encara Museu i Arxius tot és sencer» (Carta 1). I el dia 11 de maig següent informava al bisbe Perelló: «Al claustre ja no hi arribà el saqueig, de manera que tots els Arxius, Capitular, Cúria Fumada, etc. estan tots íntegres igual com el Museu i Biblioteca fins a l'hora actual» (Carta 2).

En el Museu, durant la nit del foc, havia amagat objectes dintre caixes, com hem vist. En una de les cartes al Dr. Morell, després de referir-se a aquella nit i als objectes amagats, li deia: «Uns dies més tard, sabent que el concerge hi anava, li vaig dir que els fiqués dintre una vitrina que tenia doble fons. Ignoro si va fer-ho perquè no el vaig veure més i no em serví per res i sé que va entregar les claus a algú del comitè» (Carta 3). Quan pogué entrevistar-se, el gener de 1937, amb Josep Gudiol, al qual «li havien assegurat que s'havien amagat moltes coses al Museu», li explicà «el què hi havia». Gudiol ja «havia trobat les capes magnès dintre una caixa i les havia recollides. De l'argenteria em va prometre que ho

92. JUNYENT, E. *La Catedral de Vich y la Decoración de Sert*. Vic, 1944, p. 26.

93. JUNYENT, E. «La custodia de la Catedral». *Ausa* [Vic], vol. I, núm. 3 (1953), p. 108-112.

94. CUNILL, S. *Guía Oficial de Vich y su partido*. Barcelona, 1927, p. 35.

95. SALARICH, M. S.; YLLA-CATALÀ, M. S. *Vigatans il·lustres*. Vic, 1983, p. 88.

96. Reproduïda i descrita per GUDIOL, J. «Les creus d'argenteria a Catalunya». Separata de l'*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans* [Barcelona], vol. VI (1920), p. 47, figures 45 i 46. Més recentment, a *Mil·lennium. Història i Art de l'Església Catalana*. Barcelona, 1989, p. 298.

acabaria de dissimular». I sobre la bona gestió de Gudiol, afegia: «es veu que el comitè tenia interès a fer-hi una razzia i ell, amb Mialet, ho deturaren» (Carta 3).

El 25 de juny de 1937 es referia al pla que hi havia hagut, al principi de la revolució, de traslladar el Museu a l'Hospital: «L'Hospital vell anava a ésser destinat al Museu» (Carta 4). Cal suposar que els promotors del pla havien estat les noves autoritats locals, atès que «volien uns enderrocar la Seu» (Carta 4). Tant el pla del trasllat del Museu com el de l'enderroc de la Catedral, amb el claustre annex, fou aturat a temps. El Dr. Junyent, malgrat la vida clandestina que havia de mantenir, pogué posar-se d'acord amb Josep Gudiol per tal d'aturar aquell pla demencial: «Quan jo ho vaig entendre vaig fer fer tots els passos necessaris per a què no es fés: primera perquè no convé; segona perquè un trasllat del Museu en tals circumstàncies pensi com aniria; i tercera perquè sabia que un colp traslladat s'havia de transformar el Palau de tal manera que no haguera quedat en bon us posterior. El plan reeixí molt bé, portat per Gudiol i aleshores es decidí, a fi de defensar el Palau, convertir-ho tot en Museu, fent les obres de reparació necessàries causades pels desperfectes del saqueix» (Carta 4).

El pla de convertir el Palau i la Catedral en museu, impulsat per Gudiol i Junyent, amb la finalitat de salvar tant els dos edificis com les peces del Museu Episcopal i les provinents de les esglésies expoliades, féu els primers passos: «El Sr. Gausa feu els plànols, en els quals vaig fer esforços per encabir-hi la restauració de les voltes de la Seu. Sé que els plans aprovats comportaven la restauració del Palau conservant el caràcter dels salons i sales principals i sense abolir les dependències menors necessàries no a un Museu, sinó a un Palau. Quan vaig marxar la cosa estava així» (Carta 4). Així, doncs, l'arquitecte municipal, Manuel Gausa, ja tenia fets els plànols del nou museu a mitjans de març de 1937, en què el Dr. Junyent pogué fugir.

El 25 de juny de 1937 sabia que el pla avançava i que s'anaven fent obres a Palau: «Ara, per la petita nota de la carta d'en Balades “que el niu d'amor cada dia s'ageganta”, entenc que ja s'hi deuen fer les obres que van avançant cada dia i que s'hi porten molts nous objectes tal com em va assegurar en Gudiol que s'hi portarien. Igualment volien uns enderrocar la Seu, però la Seu entrava també en el plan del Museu per la secció d'art barroc i estatuària; sistema d'evitar la destroça de l'edifici» (Carta 4).

A la Biblioteca Episcopal s'hi referia en la primera carta: «Sé que es conserva també el Saló i la Biblioteca» (Carta 1). Del Saló de Sínodes ja n'hem parlat. Pel que fa a la Biblioteca, cal tenir en compte que el segon pis de Palau era ocupat llavors pel Museu Episcopal i que la Biblioteca Episcopal havia estat traslladada, els anys 1933-1934, des de les sales del sobreclaustre de la Catedral, per tal d'eixamplar el Museu, al primer pis de Palau.⁹⁷

Hem vist que el dia 11 de maig de 1937 informava al bisbe Perelló que «Al claustre ja no hi arribà el saqueix, de manera que tots els Arxius, Capitular, Cúria Fumada, etc. estan tots íntegres» (Carta 2). Poques setmanes després, a finals de juny, el jove Josep M. Font i Rius rebé l'encàrrec, per part de la Secció d'Arxius

97. ORDEIG, R. *El Museu del Dr. Junyent (Vic, 1949-1997)*. Vic, 2002, p. 5.

de la Generalitat, de recollir i de tenir cura dels arxius vigatans, tant els públics com els privats, els quals foren aplegats en diverses dependències de l'ala est dels claustres de la Catedral i passaren a constituir l'Arxiu Històric de Vic.⁹⁸

L'enderroc o el nou ús d'esglésies i d'altres edificis eclesiàstics

En parlar de les gestions que havia fet per al salvament de peces artístiques des del seu amagatall, el dia 11 de maig escrivia: «Així es salvaren els retaules de l'església de Santa Teresa i alguns altres d'altres esglésies, molt pocs perquè tots han estat trinxats. S'ha enderrocat el convent de la Mercè, el de Santa Clara, l'església del Remei i ara començaven a tirar a terra el de les Davallades» (Carta 2). Els enderroc dels convents de la Mercè i de Santa Clara havien començat el 17 d'agost i l'11 de setembre del 1936, respectivament; i l'enderroc de l'església del Remei, el 9 de febrer del 1937.⁹⁹

La destinació d'altres edificis religiosos fou diversa: «No ha suferit gens el Seminari, que serveix de magatzem de mobles incautats. A la Pietat em consta que s'ha salvat les cendres dels SS. Màrtirs. És l'única església tancada que no serveix de magatzem. El Carme és magatzem dels paletes, S. Domingo dels pagesos, els Caputxins dels escombriaires, el convent de l'Escorial de provisions i al P. Coll hi viuen més de 500 refugiats de Madrid, (...). El col·legi de Sant Josep és taller col·lectiu de manyans i llauners, i així etc. Subsisteix la Casa de Caritat per persones d'edat, mentre el jovent, noies i nois els han passat a l'edifici de les Josefines, junt amb les asilades que hi havia a la Misericòrdia i els postulants de la Mercè» (Carta 2). La Misericòrdia, un cop traslladades les asilades, fou destinada a magatzem dels enguixadors.¹⁰⁰

En la carta del 25 de juny informava sobre el pla de convertir la casa sacerdotal, situada a la plaça Balma, en hospital: «A la primeria es parlà de convertir casa-asil en Hospital, i encara essent jo a Vic es feren ja totes les obres necessàries, aixecant un pis etc. per valor de moltes mils pessetes» (Carta 4). També informava sobre el pla de convertir l'Hospital de la Santa Creu en seu del Museu Episcopal: «L'Hospital vell anava a ésser destinat al Museu. Quan jo ho vaig entendre vaig fer fer tots els passos necessaris per a què no es fés» (Carta 4). Dels plans sobre el Museu, ja n'hem parlat.

*La persecució religiosa*¹⁰¹

El dia 11 de maig del 1937, després d'informar al bisbe Perelló de la destrucció o del nou ús dels edificis eclesiàstics, li deia: «Més amarga és la llista i més nume-

98. ZAMORA, J. E. «Josep Maria Font i Rius i el salvament dels arxius de Vic durant la guerra civil espanyola». *Ausa* [Vic], vol. XVII, núm. 138 (1997), p. 277-301.

99. BASSAS, A. *La Guerra Civil a Vic. Dietari 1936-1939*. Vic, 1991, p. 41, 47 i 76.

100. BASSAS, A. *La Guerra Civil a Vic. Dietari 1936-1939*. Vic, 1991, p. 62.

101. Per a les dades sobre els sacerdots i religiosos assassinats, vegeu *Martirologio vicense: persecución religiosa 1936-1939*. Vic, 1945 [1947].

rosa, de les víctimes caigudes. És clar que no es poden precisar estadístiques, però a la ciutat es calculen unes cinccentes, en conjunt, entre habitants d'ella, clergues i seglars, d'altres que vingueren a refugiar-s'hi i hi trobaren la mort i d'altres forasters que els hi dugueren a matar» (Carta 2). La xifra de 500 assassinats a Vic durant els nou o deu primers mesos de la revolució és desmesurada. La llista oficial dels «caiguts» naturals o residents a la ciutat de Vic per a tot el període de la revolució i de la Guerra Civil, bé que la majoria d'ells durant els primers mesos, enregistra 190 morts, compresos els 21 soldats morts al front i els vigatans assassinats a fora.¹⁰² Si es compten els originaris de tota la comarca d'Osona, foren 316 els executats per la repressió «roja», 117 dels quals habitants de Vic, gairebé tots abans de l'abril del 1937.¹⁰³ La llista dels forasters assassinats a Vic o a la rodalia és difícil d'establir, però en cap cas pot fer augmentar el total d'executats des dels 117 o dels 190 fins als 500. Tanmateix, és lògic que la clandestinitat i la por portessin els perseguits a engrossir el nombre de les víctimes mortals.

En la carta del dia 11 de maig afirmava que «entre la ciutat i afores hi han encara molts sacerdots amagats» (Carta 2). Sobre els eclesiàstics que en la mateixa carta suposava vius per «motius molt fundats» o que sabia «que estan bé», citava els canonges Martí, Pous, Massanell, Font, Sellas i Casadevall. Sobre el canonge Martí, informava al Dr. Morell: «Ja li deia que el Dr. Martí era viu: jo ho sabia pel metge Serra que va parlar-hi dos dies després que la veu comú ja l'havia fusellat. Tot va venir d'una confusió com em diu en la seva carta d'avui» (Carta 3). Del canonge Sellas li deia que vivia refugiat a Muntanyola, junt amb el canonge Gassó i altres capellans (Carta 3). Del canonge Casadevall sabia que «està a les Germanetes dels Pobres» (Carta 2). La informació optimista sobre la sort del canonge Pous, però, no era certa, ja que havia estat assassinat el 15 de setembre anterior. A finals d'abril de 1937, quan sortí d'Angulema, «eren vius encara aleshores» el Dr. Josep Satorras i el Dr. Esteve Orriols (Carta 3), els quals aconseguiren de sobreviure a la revolució.

Quant al canonge Alejos, informà al bisbe Perelló que se'l creia mort: «En canvi motius molt fundats fan suposar mort el Dr. Alejos» (Carta 2). N'informà més àmpliament al Dr. Morell en la carta de finals de maig del 1937: «Ignoro si li deia en la meua carta, que jutjo també mort el Dr. Alejos. Mai a casa seva en varen saber res. Les úniques esperances eren que hagués sortit i es trobés a Roma o a Sevilla però per notícies d'aquests dos llocs mai tampoc ningú n'ha sentit dir res que hi fos. Per altra part sé que a finals d'agost o setembre, un desconegut es presentà a casa seva per dir-los que "no s'en preocupessin més". I això és molt simptomàtic. Sé que les primeres setmanes s'estatjà a l'hospital i sé també que allà es regirà tot per pescar-li. Els Srs. Forcada tampoc no en saberen mai més res» (Carta 3). Malgrat aquests pronòstics, el Dr. Alejos pogué sortir indemne de la persecució.

També creia morts fra Bernat Mezquida i fra Jaume Artigas, missioners dels Sagrats Cors, «familiars» del bisbe Perelló, al qual li deia l'11 de maig de 1937:

102. La llista fou publicada en el setmanari *Ausona* [Vic], núm. 146 (28 octubre 1944).

103. SOLÉ, J. M.; VILLARROYA, J. *La repressió a la reraguarda de Catalunya (1936-1939)*. Montserrat, 1989-1990, vol. I, p. 396, i vol. II, p. 373-379.

«El Dr. Casadevall està a les Germanetes dels Pobres, on estigueren els dos germans de S. S. I. fra Bernat i Jaume, que m'asseguren que foren afusellats: així era la veu comú» (Carta 2). Però en la carta que envià al Dr. Morell a finals de maig, en resposta a dues cartes del canonge, li deia: «Em sorprèn les impresions que té de què viuen els Hermanos. La veu comú a Vic era que els havien fusellat. Pocs dies abans de marxar vaig parlar amb el Cintet, qui m'explicà que quan els tragueren de les hermanites s'estigueren uns dies a l'horta Vermella, però que essent impossible romandre-hi, puix els cercaven, un vespre se li presentaren a casa seva i com que ell va notar que algú de cuidado els vegé entrar, els disfressà una mica i els feu sortir immediatament. Al cap de deu minuts ja tenia els milicians a casa seva que els hi reclamaven: sort d'ésser sortits. Després va saber que els trobaren, crec que em va dir pels volts de l'estació, i que els fusellaren. Així també m'ho va assegurar en Balades que solia estar ben informat» (Carta 3). Malgrat aquelles pessimistes informacions, els dos frares havien sobreviscut al primer any de la revolució. El Dr. Junyent en fou informat el juliol de 1937 pel Dr. Morell, al qual contestà: «M'alegro infinitament de les bones notícies dels Hermanos jo que ja els donava per morts. M'imagino l'alegria que en tindrà el Sr. Bisbe. Prego a Déu que puguin arribar a sortir d'aquell infern» (Carta 5).

Dubtava sobre la sort de dos capellans més: «Es donen per morts, encara que no consta de cert, Mn. Lluís Otzet, el Dr. Carles Masferrer» (Carta 2). Tenia raó de dubtar-ne. Mn. Otzet, rector de la Pietat, no morí fins al 20 de gener de 1939, víctima d'un bombardeig de l'aviació franquista. El Dr. Masferrer, canonge honorari, no morí fins al 1949.

Sobre els religiosos de la ciutat deia: «Els Felipons no han tingut cap víctima, dues només els Franciscans i moltíssimes, però, els Claretians» (Carta 2). No sabia que el pare Ramon Feliu, felipó de l'Oratori de Vic, havia estat assassinat el dia 1 d'octubre de 1936. I potser no sabia tampoc que el pare Martí Subirà, felipó de l'Oratori de Barcelona, però fill de Vic i cosí seu, havia estat assassinat el 5 de gener de 1937. En canvi, estava ben informat sobre els dos franciscans residents en el convent de Vic, els pares Aiguabella i Cortès, que havien estat assassinats l'octubre de 1936. També sabia que havien mort un gran nombre de claretians, dels quals, si sumem els naturals de la ciutat o de la comarca i els residents a Vic que foren assassinats el 1936, s'arriba a la xifra de 40. En una de les cartes, el Dr. Junyent donava per mort el P. Capdevila, claretià (Carta 3), el qual, en efecte, havia estat assassinat el 25 de setembre.

De capellans «darrerament morts a Vic» (Carta 3), es troben citats en la carta de finals de maig de 1937 Mn. Pere Verdager, Mn. Francesc Singla, Mn. Bernardí Buixó, Mn. Agustí Puigbò, Mn. Josep Garolera i Mn. Jacint Anglada, tots els quals havien estat assassinats entre el 21 d'agost i el 31 de desembre de 1936. I en la carta del 25 de juny, d'acord amb la carta que Mn. Llorenç Vilacís li havia tramès des de Tours, informava al Dr. Morell dels assassinats de Mn. Ramon Lleopard i de Mn. Elies Molist, morts l'octubre de 1936, i de la mort de Mn. Francesc Coma —l'anomenava Joaquim, per error—, el qual «morí de fret, de fam i de por en passar la frontera» (Carta 4), cosa que succeí el 26 de febrer de 1937. Segons la carta de Mn. Vilacís, també es donava per mort Mn. Adjutori Vilalta, cosa que no resultà certa.

En cap de les cinc cartes no hi ha referències als capellans assassinats durant el primer mes de la revolució. El Dr. Junyent considerava que tant el bisbe Perelló com el Dr. Morell ja n'estaven informats. Per això, en una de les cartes adreçada al Dr. Morell, li deia: «Segurament V. deu fer llista necrològica. Si la té m'agradaria que m'en enviés una còpia» (Carta 4).

El culte clandestí i la «desmoralització» revolucionària

En dues de les cartes apareix el tema del culte clandestí. En la carta adreçada al pare Perelló l'explicació és força extensa sobre els seus inicis l'octubre de 1936 i la seva posada en pràctica: «per l'octubre, ens arribaren notícies a la ciutat des de la capital, que era permès celebrar sense ornaments i entregar l'Eucaristia a famílies piadoses. Refrendats que a la capital es feia, i ens consta per disposició del Sr. Bisbe d'allà, en nostra ciutat començà a fer-se i aviat gairebé tots els sacerdots celebraven. Des d'aleshores fins a la meva sortida vaig celebrar cada dia, confessar, distribuir la comunió, fins a assistir moribunds i així em consta de molts altres que ho feien i ho fan i tots els que vaig saber vaig facilitar-los pa i vi i els texts de les misses de Rèquiem i de la Verge, copiats a màquina» (Carta 2). Al Dr. Morell li ho resumí així: «a Vic, almenys des de l'octubre gairebé tots celebràvem, naturalment en mànigues de camisa i d'amagat» (Carta 3).

Al bisbe li explicava com es confeccionaven les hòsties i com es repartia l'eucaristia: «Les hòsties s'obtenien amb dues planxes elèctriques; el SSm. es duia dintre les capcetes de polvos de senyora. A la ciutat em consta de moltes famílies que combregaven diàriament» (Carta 2). I que això havia originat alguns escrúpols que calgué vèncer: «Més tard s'innovà que hi havia una restricció en el sentit que sols els sacerdots podien dur l'Eucaristia i no es permetia reserva en les cases. A nostra ciutat això no podia ésser possible perquè no era possible als sacerdots circular com a la capital. Sé que es restringí passar el SSm. sols a famílies de probadíssima virtut cristiana i encara sols per a combregar el diumenge. Vaig poguer fer consultar el cas al P. Jardí qui opinà que es podia continuar com abans, puix a nostra ciutat no hi havien els mateixos perills que a la capital, puix sempre podia constar a on i a qui s'entregava sense perill de profanació» (Carta 2).

Sobre els perills del culte clandestí, confessava: «Tot això era altament consolador amb tot i els perills greus a què ens exposàvem. Mn. Singla fou mort crudelment despenyat perquè se li descobrí haver celebrat» (Carta 2).

En la informació donada al bisbe Perelló, parlava diverses vegades de la «desmoralització» que havia dut la revolució. Així, deia que «al P. Coll hi viuen més de 500 refugiats de Madrid, en sa majoria dones de mala vida que han portat una gran desmoralització» (Carta 2). I apuntava també altres causes: «És dolorós l'estat de desmoralització que va penetrant el poble, infiltrat per aquest odi satànic contra Déu i l'Església. L'estat revolucionari, les campanyes contínues de la premsa, la conquesta de les joventuds a l'ateïsmes, la prostitució desenfrenada, més activa encara degut a la presència a tot arreu, fins als pobles més petits, de refugiats enviats pels rojos i sobretot la facilitat al matrimoni, la major facilitat al divorci i la legalització acordada a l'abortament que la llei atorga ja als tres mesos de consumat el matrimoni, fa que aquest sacrament hagi perdut totes les característiques de

tal i s'hagi despullat del seu sentit de contracte natural, bàsic de la família, per a passar a ésser un simple conveni ocasional en què gairebé sempre els contractants exclouen la perdurabilitat i la successió, per admetre només els plaers animals. La ignorància ajuda a fer creure que aquests fins no eren res més que trabes imposades pel clericalisme i que, destruït aquest, elles ja no vegeixen. En això el mal és més extès del què es podia preveure, però el pitjor és que més que el sentiment pervertit ho és encara més l'enteniment, arrossegat per l'orgull individual i per l'odi satànic a Déu, a la religió, als seus ministres i al culte» (Carta 2).

III

DE MITJANS DE MARÇ AL PRIMER DE MAIG DE 1937

Des de mitjans de març, en què fugí pel Pirineu, fins al dia 1 de maig, data del nomenament de professor auxiliar del Pontifici Institut d'Arqueologia Cristiana, el Dr. Junyent visqué un mes i mig de gran fatiga i de fortes emocions, amb el lògic «destrabament de nervis que vaig sentir després d'escapar» (Carta 5).

La fugida pel Pirineu a mitjans de març de 1937

En la carta del 2 de maig escrivia: «Gràcies a Déu vaig trobar l'escapadero, muntanyes enllà, a mig març passat» (Carta 1). I el dia 11 de maig informava al bisbe Perelló que havia estat amagat vuit mesos «fins al 15 de març que vaig poguer passar la frontera, en marches de nit pels Pirineus plens de neu» i que havia «escapat el 15 de març junt amb un grup de quaranta, entre els quals hi havia també Mn. Santasusagna, rector de Sobelles, i Mn. Coma, ecònom de Munta, junt amb el seu germà Dr. Coma, catedràtic del Seminari de la capital, després d'haver estat sis dies amagats en una pahisa i després d'una nit fatigosa, de tot lo qual sortirem bé gràcies a Déu, això que Mn. Santasusagna i Mn. Coma s'estimbaren per un cingle més de 50 metres, sense fer-se res quan tots els donàvem per morts, poguerem arribar a França» (Carta 2). A finals de maig explicava: «No sé si li havia dit que amb la colla amb qui jo vaig passar venien també els rectors de Osormort i de Seva que varen haver de desistir i recular perquè no podien tirar més» (Carta 3).

Per tant, es dedueix que el grup de quaranta fugitius passà la frontera francesa el dia 15 de març de 1937, que s'escaigué en dilluns, «després d'haver estat sis dies amagats en una pahisa», cosa que fa recular la data de la sortida de l'expedició fins al 9 de març, com a mínim. Aquesta expedició s'ha d'inscriure, encara que no es digui en les cartes, en la sèrie d'expedicions dirigides aquells anys per Mn. Pere Viñas i Currius, el cèlebre Pere de la Pipa, nascut a Ogassa el 1902. En els seus *Reports biogràfics*¹⁰⁴ consta que les marxes des de Vic a la frontera es

104. FRANQUESA, J. *Reports biogràfics d'en Pere de la Pipa*. Vic, 1972.

feien en tres o quatre dies. Per tant, l'expedició de mitjans del mes de març de 1937 durà més dies del que era normal, circumstància que potser s'ha d'atribuir a una nevada intensa atès que el Dr. Junyent parla d'uns «Pirineus plens de neu». Cal deduir que la «nit fatigosa», en què dos dels capellans fugitius s'estimbaren sense conseqüències, fou la darrera, la del 14 al 15 de març, després de la qual el grup pogué arribar sa i estalvi a França.

Al camp de concentració i al Seminari d'Angulema

Travessat el Pirineu, «quan em pensava tenir la llibertat, la policia francesa m'envià a Angoulême, on vaig ésser molt ben atès pel bisbe durant una mesada» (Carta 1). Així, doncs, el grup de quaranta persones escapades «poguerem arribar a França on la policia ens envià a un camp de concentració a la ciutat d'Angoulême, més amunt de Bordeus. Desseguida d'arrivats, el Sr. Bisbe ens reclamà els sacerdots a la policia, que li permeté que ens acollís al Seminari, on forem molt ben atesos» (Carta 2). Per fi pogué alliberar la tensió psicològica dels vuit mesos de captiveri i de la setmana de fugida pel Pirineu. Per això més tard recordava «el destrabament de nervis que vaig sentir després d'escapar» (Carta 5).

Tots els components del grup de fugitius buscaren la manera de poder marxar d'Angulema: «Els dos pàrrocs pocs dies després passaren cap a Hendaya. A mi em reclamaren uns companys meus francesos i sacerdots, a París, i per més gestions que feren no pogueren obtenir que la policia em donés el permís» (Carta 2). Un d'aquests companys francesos que feren gestions a favor d'ell devia ser René Vielliard, també arqueòleg, amb qui havia travat una gran amistat durant la seva comuna residència a Saint Louis des Français els anys 1926-1930.

Però una altra gestió li obrí les portes de Roma: «Vaig notificar que estava a salvo al Director del Pontifici Institut d'Arqueologia Cristiana a Roma, Mons. Kirsch que m'estimava molt, i la seva resposta fou que em volia a Roma i em nomenava amb beneplàcit del Papa, professor auxiliar seu i que per la Secretaria d'Estat del Vaticà per medi del Nunci a París s'em reclamaria a Roma» (Carta 2).

En efecte, entre els papers del Dr. Junyent es conserva una carta autògrafa de Mons. Kirsch, datada a Roma el 20 d'abril de 1937, en la qual li deia que el matí d'aquell dia Mn. Griera havia anat a l'Institut i li havia notificat l'obtenció d'un passaport espanyol a favor d'ell, per tal que es pogués traslladar immediatament a Roma, i li parlava de les gestions a la Nunciatura de París i a la Secretaria d'Estat del Vaticà. Mn. Antoni Griera, en les seves *Memòries*, parla de la seva estada a Roma l'abril de 1937 i explica que fou rebut per Mons. Kirsch, sense esmentar el Dr. Junyent, però en parlar d'una estada posterior a Roma, pel mes d'octubre de 1938, recorda que hi havia trobat «al Dr. Eduard Junyent, que de França estant havia vingut, cridat per Mgr. Kirsch, a ensenyar a l'Institut Pontifici d'Arqueologia».¹⁰⁵

En la carta de finals de maig, després de donar certa informació, afegia: «així m'ho contà el germà d'aquest darrer [Mn. Raulet] que va arribar a Angoulême el

105. GRIERA, A. *Memòries*. Sant Cugat del Vallès, 1963, p. 262 i p. 280.

dia que jo en sortia» (Carta 3). No diu quin era aquell dia, però com que arribà a Roma el 25 d'abril, com veurem tot seguit, cal fixar la data de la seva sortida d'Angulema pocs dies abans. El viatge des d'Angulema fins a Roma el devia fer en tren.

L'arribada a Roma

El contacte establert amb Mons. Kirsch des d'Angulema havia donat un molt bon resultat. El diumenge 2 de maig escrivia: «Crec que ja deu saber com em trobo actualment a Roma, des de fan vuit dies» (Carta 1). Vuit dies abans del dia que escrivia era el diumenge 25 d'abril. I el dia 11 de maig podia dir: «Les gestions anaren depressa i vetací que ja soc a Roma on ja he començat a donar les classes al Pontifici Institut». I també: «Gràcies a Déu i a la seva divina Providència, fan pocs dies que em trobo a la Ciutat Eterna, lliurat del caos i de la persecució» (Carta 2).

A Roma es posà en contacte també amb el cardenal Tisserant: «Desseguida vaig poguer reprendre els hàbits que m'ha regalat Sa Emma. el Cardenal Tisserant, qui ja em coneixia de quan era Prefecte de la Biblioteca Vaticana i m'apreciava» (Carta 2). L'esmentat cardenal li féu a mans dues sotanes, acompanyades d'una targeta de visita —guardada fins avui— amb l'anunci del seu regal i la seva salutació. El 29 d'abril de 1937 el mateix cardenal li envià la carta següent, mecanografiada i amb la seva signatura autògrafa:

(Escut cardenalici) Rome (136) Via Mercadante, 34
Le 29 Avril 1937

Cher Monsieur Junyent,

Je suis empêché de vous recevoir samedi, ne pouvant avoir ce jour-là Monsieur l'Abbé Chapoullie, grand ami de Vielliard, avec qui j'aimerais que vous vous rencontriez.

Si vous voulez bien, ce sera pour lundi à treize heures. J'espère que rien de vous empêchera et vous prie d'agréer mes salutations les plus cordiales.

Votre tout dévoué en N.-S.

Eugène Card. Tisserant (*signatura*)

Demanà acolliment a Saint Louis des Français o, en versió italiana, San Luigi dei Francesi: «Resideixo a S. Luigi dei Francesi on ja havia conviscut durant els meus estudis, i on m'han rebut amb molt bona acollida» (Carta 2). Hi havia viscut, en efecte, des del 1926 fins al 1930, com hem apuntat abans, mentre estudià al Pontifici Institut d'Arqueologia Cristiana.¹⁰⁶

106. ORDEIG, R. «Eduard Junyent: infància i joventut». *Ausa* [Vic], vol. XIX, núm. 147 (2001), p. 463-487.

Professor del Pontifici Institut d'Arqueologia Cristiana

El 2 de maig escrivia: «Ara estic aquí a Sant-Luigi i des d'ahir que m'he estrenat com a professor auxiliar al Pontifici Institut d'Arqueologia Cristiana. Això vol dir que tinc una posició i no haig de recorre més a la caritat, gràcies a l'interès que s'han pres per mi tant a l'Institut d'Arqueologia com aquí entre els francesos on visc» (Carta 1).

En el seu petit dietari perpetu apuntà: «[1 maig] 1937. Soc nomenat Professor del Pontifici Institut de Arqueologia Cristiana a Roma». El nomenament consta en l'anuari de l'Institut corresponent al curs 1936-1937 en els termes següents: «Parimenti, in data 1° maggio 1937, lo stesso Direttore, in conformità all'articolo 16 degli Statuti dell'Istituto, nominava suo assistente per l'insegnamento dell'Architettura cristiana antica il reverendo dott. Eduardo Junyent di Vich (Spagna) che già brillantemente conseguì la laurea nel nostro Istituto l'anno 1932 e che fino alla fine dello scorso ottobre dirigeva l'importante museo episcopale di Vich in Ispagna».¹⁰⁷ L'afirmació que havia dirigit el Museu fins al final del mes d'octubre de 1936 resulta estranya perquè, com hem comprovat, des del 22 de juliol no hi havia posat més els peus. És possible, però, que a les acaballes d'octubre fos desposseït del càrrec de conservador del Museu, de manera «oficial», per l'autoritat civil que l'havia incautat.

IV

DEL 2 DE MAIG AL 28 DE JULIOL DE 1937

Entre el 2 de maig i el 28 de juliol de 1937 el Dr. Junyent escriví les cinc cartes transcrits aquí. En elles, a més de la informació sobre els vuit mesos que havia sobreviscut en el Vic revolucionari i el mes i mig que passà entre la seva fugida pel Pirineu i l'arribada a Roma, s'hi troben algunes dades d'interès sobre Vic durant els primers mesos de la seva estada a Itàlia.

El dia 11 de maig de 1937 confessava al bisbe Perelló: «Encara no estic refet de les fatigues passades» (Carta 2). Però un cop instal·lat a Roma, allunyat del terror revolucionari i dedicat a la vida acadèmica, s'anà refent de seguida. Així, el 25 de juny deia: «Estic molt bé i perfectament bé de tot i de salut. Ahir vaig pesar-me i he augmentat tres quilos amb dos mesos d'ésser aquí» (Carta 4). El dia 5 de juliol apuntà en el seu petit dietari: «[5 juliol] 1937. Entro a habitar amb la família Flajani a Roma». Es tractava de la família del governador de la província de Teramo, a la regió dels Abruzzi, amb qui passà a residir en qualitat de preceptor del fill, Ottavio Flajani. El 28 de juliol, instal·lat amb aquesta família en la seva vil·la estiuenca de Grottammare, a la costa de l'Adriàtic, confessava: «Poc a poc m'he anat refent i ara estic completament bé, oretjat per aquest aire saludable de la mar i per aquest sol tonificant que no m'havia arribat a la pell durant vuit

107. *Annuario del Pontificio Istituto di Archeologia Cristiana 1936-1937*. Ciutat del Vaticà, 1937, p. 5.

mesos. Si no fos que un no pot sostreure's del pensament de la família que queda allà, dels amics, de les coses viscudes, i de la tragèdia que ens ensangranta, certament visc en un ambient de pau i de confort d'esperit que sols pot pertorbar-lo aquest record» (Carta 5).

La resposta del bisbe Perelló

El dia 2 de maig deia al Dr. Morell: «Penso escriure al Sr. Bisbe» (Carta 1). Ho féu, com hem vist, el dia 11 de maig (Carta 2). El bisbe Perelló contestà la carta del Dr. Junyent amb una altra d'autògrafa, datada el 20 de maig, en els termes següents:

(Escut dels Sagrats Cors)

Congregación de los SS. Corazones
Calle Paz, 3
Palma de Mallorca

20 de Mayo de 1937

Rdo. Sr. Dr. D. Eduardo Junyent, Pbro., Conservador del Museo de Vich.

Apreciado Sr. en los SS. CC.: En mi poder su atenta carta del 11 de los corrientes. Le felicito por haber podido escapar del infierno rojo. Le agradezco las noticias que me da, aunque algunas son muy amargas, como las de los sacrilegios, profanaciones de templos e inmoralidad en Vich. Desearía saber si se ha salvado la librería o biblioteca que había en los corredores y salas del Palacio Episcopal, como también la mía, situada en mi despacho y en la salita contigua a la sala de visitas.

De todas las noticias que le ocurran o le manifiesten deseo estar al corriente. Para no molestarse puede entregar la cartita que fuese al P. Amengual, Procurador Gen. de la Casa de Roma, con quien estamos en continua correspondencia.

Le felicito por su honroso cargo de Profesor auxiliar de Mons. Kirsch, a quien conocí en Roma y a quien deseo salude de mi parte.

Cuídese de su salud y repare fuerzas espirituales y físicas para el porvenir. Salude a los vicenses que residen en Roma cuando los vea.

Le bendice con todo afecto

+ Juan, Obispo de Vich (*signatura*)

Notícies de Vic i dels vigatans refugiats a San Sebastián

En la carta escrita cap a finals de maig al Dr. Morell, entre altres coses, li deia: «Sé per carta arribada ahir d'Angoulême que entre altres eclesiàstics i frares ultimament arribats allí, hi ha del nostre bisbat Mn. Jaume Pijoan de Codol-dret, Mn. Josep Casacuberta de Vic, el tal Gabriel Camps i un seminarista que es diu Joan Pujols que no l'han volgut acollir en aquell Seminari i tot descontent passa cap a Hendaya: aiximateix em comuniquen que un altre seminarista, no s'em diu el nom, es troba en el camp de concentració puix tampoc el volen acollir al Seminari» (Carta 3).

El 25 de juny explicava al Dr. Morell que, segons un gendre del Sr. Estebanell arribat a Roma des de Vic, «dies enrera es va presentar a la ciutat inopinadament un grup d'uns doscents guàrdies d'assalt que arribaren per tren i penetraren militarment fent-se amos de la ciutat. Els de la Fai els reberen muixoni cedint-los el lloc, però crec que tots hi subsisteixen amb llur armamenta: de moment però hi ha tranquil·litat i es veu que en aquests darrers mesos no hi havien fet res d'especial, ni crec que fessin morts» (Carta 4). I el 28 de juliol li explicava que, segons el mateix informador, «pels volts de Montesquiu hi hagué una gran batalla campal entre Fai i UGT en la qual Freixenet fou capturat i alliberat totseguit d'arribar a Barcelona. Em deia que aquestes lluites intestines es repetien continuament cada dia en diversos llocs. No sé ara com haurà quedat allò» (Carta 5). La batalla de Montesquiu havia tingut lloc els dies 5 i 6 de maig, mentre que els guàrdies d'assalt, en nombre de cent cinquanta, havien arribat a Vic el 3 de juny.¹⁰⁸

Per una carta del Dr. Morell que rebé a principis de juliol, sabé que fra Bernat i fra Jaume, «familiars» del bisbe Perelló, eren vius: «M'alegro infinitament de les bones notícies dels Hermanos jo que ja els donava per morts. M'imagino l'alegria que en tindrà el Sr. Bisbe. Prego a Déu que puguin arribar a sortir d'aquell infern» (Carta 5).

També a principis de juliol rebé carta del professor nord-americà Walter Cook, el qual l'informà de la segona etapa de l'Exposició d'Art Català instal·lada al castell de Maisons-Lafitte, a les rodalies de París, i inaugurada aquell estiu. A finals de maig ja el tenia preocupat aquella exposició parisenca que, en la seva primera etapa, entre el 20 de març i el 20 de maig de 1937, s'havia instal·lat al museu del Jeu de Paume, a les Tulleries: «Referent a l'Exposició d'art català a París, em consta que almenys hi dugueren algunes arquetes i res més pertanyents al nostre Museu» (Carta 3). Ara sabia pel professor Cook que hi figuraven el frontal romànic de Sant Martí de Puigbò i algunes altres peces del Museu Episcopal de Vic, sense concretar. Creia possible encara que hi figurés també la custòdia de la Catedral, en la suposició que s'havia salvat (Carta 5).¹⁰⁹

Per cartes rebudes de Mn. Puigneró i del Sr. Anglada, poc abans del 28 de juliol, sabé «que ara a Vich hi ha relativa calma, però trovo notícies contradictòries sobre si hi han desaparegut o no els famosos Freixenet i Xuclà. El que sembla que es cert, que en les lluites de maig aquestos dominaren de tal manera que la majoria dels cap-grossos de l'esquerra s'hagueren de refugiar a Manlleu» (Carta 5).

En les mateixes cartes havia rebut informació de la cinquantena de joves vigatans que, un cop escapats de Vic, havien passat per San Sebastián abans d'incorporar-se a diversos cossos de l'exèrcit de Franco. Comunicà al Dr. Morell (Carta 5) els cognoms d'una quinzena d'aquells joves. També li féu saber la identitat d'una quinzena de vigatans més, entre individus i matrimonis, i de dos capellans, tots ells arribats a la capital guipuscoana. Els capellans eren Mn. Malats i Mn.

108. CASANOVAS, J. *Quan les campanes van emmudir: Vic 1936-1939*. Vic, 1993, p. 187-188 i p. 195-196.

109. Sobre l'Exposició d'Art Català a París, vegeu JOSEPH I MAYOL, M. *El salvament del Patrimoni artístic català durant la guerra civil*. Barcelona, 1971, p. 149-163.

Ballester. D'aquest darrer recordava que l'havien detingut i alliberat dues o tres vegades, que l'havien fet treballar al camp d'aviació i que darrerament treballava de pellaire.

Projecte d'un historial de la persecució religiosa al bisbat de Vic

Instal·lat a Roma, tingué interès en confeccionar un historial dels capellans del bisbat de Vic assassinats durant la revolució. Sabé que el bisbe Perelló tenia aplegades dades: «Pel que he sabut aquí a Roma, S. S. I. ja posseeix notícies bastant complertes sobre els sacerdots caiguts» (Carta 2). I al Dr. Morell, li manifestava: «Segurament V. deu fer llista necrològica. Si la té m'agradaria que m'en enviés una còpia. Faré tot el que pugui per a recullir dades que ja sab que, com a historiador, m'interessen i un dia poden servir per a un historial que m'agradaria començar aquí a Roma, no sols de la ciutat, sinó *extensive* al bisbat» (Carta 4).

Ja hem vist que durant els vuit mesos de vida clandestina a Vic havia reunit informació sobre els capellans assassinats: «A Vich tenia molta cosa recollida que prou vaig deixar ben amagada i no sé si es conservarà. D'altres coses les vaig fiar a la memòria i de mica en mica poden anar sortint; a rectificar sempre si és [a] temps. La qüestió es no descuidar de recollir els materials quan es pugui» (Carta 4). Això deia el Dr. Junyent el 25 de juny de 1937.

Gairebé dos anys més tard, el 12 d'abril de 1939, ja acabada la guerra, el bisbe Perelló nomenava una «Comisión elaboradora del Martirologio Vicense» i sol·licitava el concurs de tot el clergat.¹¹⁰ El Dr. Junyent, per trobar-se encara a Roma, no formà part de la comissió, però devia oferir-li les dades que posseïa. No fou fins al gener de 1943 que la *Hoja parroquial* començà la publicació d'una «Galería de sacerdotes mártires de la Diócesis de Vich», que durà fins a les acaballes de 1946, sense que hi figurés cap autor. La sèrie fou reproduïda en el llibre titulat *Martirologio vicense: persecución religiosa 1936-1939*, amb peu d'impremta de 1945, però amb un encapçalament del bisbe Perelló datat el 2 de juny de 1947. El setmanari *Ausona* informava el 23 d'agost de 1947 que el llibre acabava de sortir de la impremta.¹¹¹

Abans de donar per acabat aquest article, que de fet només comprèn fins al juliol de 1937 en consonància amb les dates de les cinc cartes transcrites i comentades, cal dir que fins a l'acabament de la Guerra el Dr. Junyent continuà seguint des d'Itàlia els esdeveniments que es produïen a Vic i patint per la sort de la seva gent. Li arribaren notícies doloroses, com ara la mort del jove seminarista i confident seu Josep M. Balades, tantes vegades citat en les seves cartes, afusellat la nit del 9 al 10 de juny de 1938 prop de la collada de Toses, en intentar passar la fron-

110. Vegeu *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Vich* [Vic], núm. 4 (29 abril 1939), p. 62-66.

111. Vegeu *Ausona* [Vic], núm. 293 (23 agost 1947), p. 1.

tera.¹¹² L'exili romà del Dr. Junyent, un cop contretes les obligacions docents en el Pontifici Institut d'Arqueologia Cristiana, s'allargà fins al 1941, bé que amb llargues estades a Vic durant les vacances acadèmiques dels estius de 1939 i de 1940.¹¹³ Aquests anys, però, pertanyen a un període de la seva vida que cau fora dels límits que imposa la cronologia de les cinc cartes publicades aquí.

112. Vegeu «Galería de vicensens caídos por Dios y por España. (11) José María Baladas Bartés». *Ausona* [Vic], núm. 210 (1946), p. 2.

113. ORDEIG, R. «Junyent i la ciutat de Vic». *Revista Vic* [Vic], any 2001, p. 40-43.